Hymnologiske Meddelelser

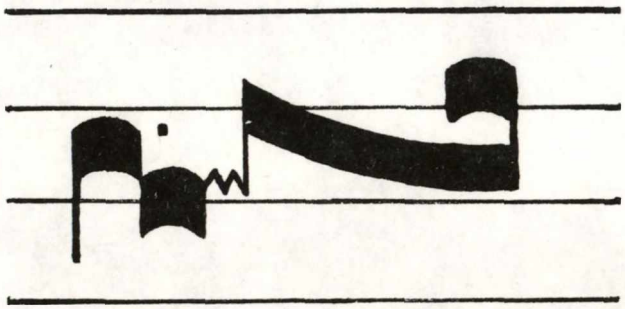

udgivet af Salmehistorisk Selskab

15. årg. 1986 nr. 1

Reproafdelingen
Det humanistiske Fakultet
Københavns Universitet

SOM FORÅRSSOLEN MORGENRØD

SOM FOR-ÅRS-SO-LEN MOR-GEN-RØD STOD JE-SUS

OP AF JOR-DENS SKØD MED LYS OG LIV TIL-LI-

-GE; DER-FOR, SÅ LÆN-GE VER-DEN STÅR, NU EF-TER

VIN-TER KOM-MER VÅR EN-SA-LIG GUDS RI-GE.

Ovenstående melodi er af Hans Matthison-Hansen til Grundtvig-salmen Som forårssolen morgenrød fra Påskekantaten (1846). Satsen er i kantaten for 4-st. kor med instrumental forstærkning af stemmerne. Melodien kunne - transponeret nogle toner ned - udmærket bruges i dag til fællessang. Rytmisk er melodien, som de kendes fra århundredets første halvdel: isorytmiske koraler - dvs. én tone pr. tekststavelse og sindigt vandrende i lige lange nodeværdier. Disse koraler betegnes også de stive koraler. Melodisk og harmonisk er satsen i overensstemmelse med, hvad der kendes fra f.eks. Zincks og Weyses koralbøger til Evangelisk-kristelig salmebog. Senere brød H. Matthison-Hansen - som flere af sin samtids komponister - med denne koraltype til fordel for melodier med et melodisk mere nuanceret billede.

Melodien knytter sig til Henrik Fibiger Nørfelts artikel side 42.

SOM VINDEN FÅR HAVET TIL BØLGER AT STIGE

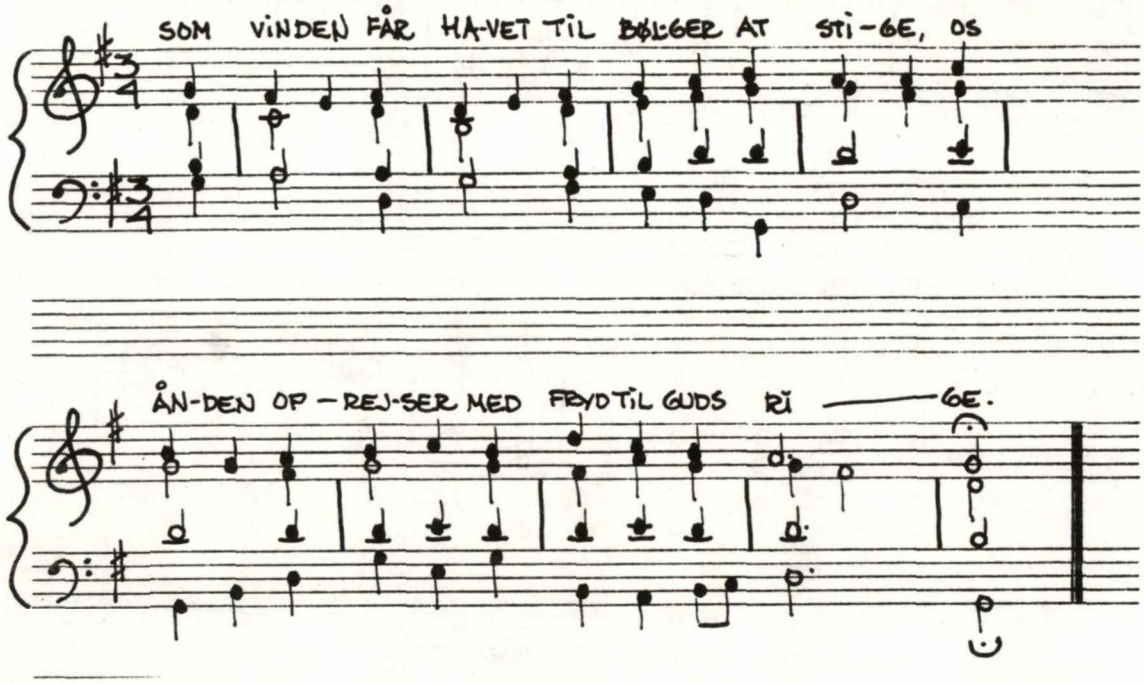

Som vinden får havet
til bølger at stige,
os ånden oprejser
med fryd til Guds rige.

For blev vi i dåben
med Kristus begravet
for atter at opstå
med Kristus af havet.

Hvor mismod som havet
sig over os lukker,
dér håbet opstiger,
af dybet opdukker!

Så skal vi med lovsang
til dagen opstige
genfødte af vandet
og ånden tillige!

Rom. 6,4

Tekst: Leif Bork Hansen

Melodi og sats: Helge Fl. Pedersen (1984)

HIMMELLÆNGSEL- OG GENKOMSTMOTIVER I PEDER SØRENSENS VÆKKELSESSANGE

AF VAGNER LUND

I INDLEDNING

a. Hinsidesmotiver i 1900-tallets vækkelsessange

Hvilken forbindelse er der mellem sidste århundredes vækkelsesbevægelser og de motiver og symboler, der findes i sangene man samledes om? Og hvilken indflydelse havde den samtidige eskatologiske forventning på vækkelsessangenes indhold af bl.a. motiver vedrørende det hinsidige? Det er nogle af de spørgsmål, den svenske forsker Inger Selander forsøger at besvare i sin bog: "O hur saligt att få vandra - motiv och symboler i den frikyrkliga sången" (198o). Heri påviser Inger Selander, at netop hinsidesmotivet eller, som hun kalder det, vandrings- och hemlandsmotivet har haft og stadig spiller en fremtrædende rolle i den svenske frikirkelige sang. En undersøgelse af 6 forskellige frikirkelige sangudgivelser fra perioden 1919-35 viser, at dette motiv indgår med vægt i godt og vel 6oo af ialt 3169 sange eller i 19,6% af sangene. Det tilsvarende tal i Den sv. Psalmboken af 1937 udgør til sammenligning lo,3%.

Inger Selander peger videre på dette motivs endnu større dominans i vækkelsessangene fra sidste halvdel af 18oo-tallet, og henviser her til de usædvanligt mange sangbogs-titler med forbindelse til livsvandrings- og hjemlandssymboler som f.eks. Pilgrims-Sånger (1859), Pilgrimsharpan (1861), Pilgrimstoner (1872-73) og Hemlandstoner (1883). Inger Selander forklarer dette forhold primært med vækkelsesbevægelsernes eskatologiske indhold og refererer her bl.a. til en afhandling af den svenske salmeforsker Oscar Lövgren. I denne artikel: "Hinsidesmotivet i vår Psalm och Sång" [1] omtaler forfatteren forskellige faktorer der mere eller mindre har inspireret og påvirket motivvalget i den frikirkelige sang og nævner eksempelvis de store samtidige Amerika-udvandringer og de mange nationalsange der fremkom fra midten af 18oo-tallet. Som den væsentligste årsag til den hyppige forekomst af hinsidesmotiver i

vækkelsessangen fremhæver Oscar Lövgren imidlertid den daværende eskatologiske forventning og bringer i artiklen et citat fra den svenske professor Ernst Newmans bog: "Evangeliska Alliancen" (1937):"Det er alldeles tydligt, att det eskatologiske idékomplexet har gripit ind i känslo- och viljelivet hos den tidens fromma på ett sätt, som vi numera knappast kan göra oss någon föreställning om" og i sin beskrivelse af 1800-tallets vækkelser fortsætter Newman:"Hos de flesta stannade det väl vid en mera obestämd hinsideslängtan, fremsprungen ur pessimismen inför en i avkristningens och den gudsförnekande världslikhetens fåror framvirvlande tidsströmning, som ingen mänsklig makt kunde hejda; men fr.o.m. 1800-tallet hängåvo sig dock stora skaror av allvarliga kristna i hela världen åt en mer eller mindre exalterad apokalyptik".

Selv om disse undersøgelser og vurderinger overvejende er baseret på svenske forhold, vil de tilsvarende danske i givet fald formentlig ikke ændre meget på konklusionens generelle indhold. 1800-tallets danske vækkelsessang er absolut i lige så høj grad som den svenske præget af motiver omkring pilgrimsvandringen og hjemlandet, ligesom vore hjemlige sangbogstitler fra dengang næsten kan ses som et spejlbillede af de svenske. Skønt oversættelser af ikke-danske sangforfattere kom til at præge mange af disse sang-udgivelser, har den danske vækkelsessang i virkeligheden fostret flere sangforfattere af ikke ringe betydning.

b. Peder Sørensen i salmehistorisk søgelys

En sådan duelig forfatter fra sidste århundredes danske vækkelsessang - med tydelig vægt på motiver omkring det hinsidige og det eskatologiske - er den sjællandske bomuldsvæver, lægprædikant og salmedigter Peder Sørensen (1818-1897). Denne ejendommelige sangforfatter har i de senere årtier oplevet en mindre renæssance, skønt næsten glemt i mere end et halvt århundrede efter sin død. Omend udtrykket renæssance kan lyde stærkt i forbindelsen, så har dog forskellige omstændigheder sikret ham ikke alene en positiv salmehistorisk omtale; men en omtale der i tilgift har placeret ham blandt bidragyderne til Den danske Salmebog. Foranledningen er et stykke salmehistorisk efterforskningsarbejde gennemført af den kendte nu afdøde præst og forfatter P. Poulsen. I sin bog

"Åndelig sang gennem 1oo år" (1961) fremdrager han Peder Sørensen af glemselen og beskriver ham som en af banebryderne i vækkelsesbevægelsernes åndelige sang først og fremmest hos Indre Mission.

Under forarbejdet til bogen og under gennemgangen af Peder Sørensens sange gjorde P. Poulsen en interessant opdagelse, som han allerede i 196o offentliggjorde i Kristeligt Dagblad (KD d. 28.4.6o) under overskriften: "Skal smeden ud af salmebogen til fordel for bomuldsvæveren". Med henvisning til salmebogens nr. 392: "Brødre og søstre, vi skilles nu ad", dokumenterer P. Poulsen, at sangens to første strofer ikke som hidtil og som i salmebogen skal tilskrives smeden og indre-missionæren Jens Larsen (18o7-74); men at væveren og lægprædikanten Peder Sørensen er forfatteren. Strofernes tilblivelse er heller ikke som angivet 1866; men kan findes i Peder Sørensens sangsamling: "Min Troes Vidnesbyrd. Aandelige Sange til brug i gudelige Forsamlinger." fra 1852 - altså 14 år tidligere. Peder Sørensens to strofer, der oprindeligt var en enkelt strofe skrevet på et versemål af Frederik Boye (1714-59): "Amen det Samme skal være vor Sang" hentet i dennes såkaldte "Lille Skatkiste" (175o), findes i salmebogen kædet sammen med netop Boyes vers, der ligesom hos Peder Sørensen er blevet delt i to, således at sangen fremtræder med ialt fire strofer. Hvornår og ved hvem denne iøvrigt vellykkede kombination har fundet sted, gives der p.t. ingen dokumentation for; men forklares hos P. Poulsen som et initiativ af Indre Missions første missionær Jens Larsen, der selv skrev og udgav sange [2].

Om det forholder sig således eller det nærmere skyldes et tilsvarende initiativ hos udgiverne af salmetillægget: "Psalmer, udgivne af Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark" (2. samling, 1866) (om dette salmetillæg se iøvrigt artikel af P. Balslev-Clausen i Hymnologiske Meddelelser 75/2-3: Indre Missions Salmebogstillæg 1863 og 1866), hvor sammensætningen første gang findes på tryk - dog uden Jens Larsens navn, kan ikke umiddelbart afgøres; men tanken om at sætte de to beslægtede sange sammen kan næsten synes indlysende naturligt, al den stund at Peder Sørensen i sin inspiration og valg af versemål allerede viste sammenhængen mellem de to sange.

Anders Malling erklærer sig i sin salmehistorie stort set for enig

med P. Poulsen i dennes antagelser [3]. Dog påviser Malling at Jens Larsens navn i forbindelse med sangen først dukker op i "Salmebog for Kirke og Hjem" (1899), og hermed skulle man med god grund kunne tilskrive noget af den daværende salmebogs-kommission's arbejde, som den egentlige årsag til fejltagelsen. Men i hvert fald findes der næppe længere tvivl - for senere kommissioner - om sagens rette sammenhæng, og hermed får sangens sande forfatter Peder Sørensen, som P. Poulsen udtrykker det: "en smule oprejsning" [4].

Selv om disse nye oplysninger ikke nåede at influere på noterne i salmebogen af 55, har Malling alligevel taget højde for kendsgerningerne og skriver således retfærdigvis om begge "forfattere" i den biografiske del af salmehistorien. Jens Larsen må dog herefter nøjes med at figurere som salme-oversætter.

Både hos Malling og Poulsen gives der en skildring af Peder Sørensens liv og mangesidige virke - overvejende baseret på hans selvbiografi: "Nød og Hjælp" (1860). Dette skrift omhandler dog kun de første 42 år af forfatterens liv, og senere biografer inklusive Poulsen og Malling har i deres arbejde tilsyneladende savnet væsentlige oplysninger om hans senere år. I beskrivelsen af denne periode hedder det således både hos ovennævnte som hos Indre Missions-historikerne Louis Blauenfeldt og Paul Holt - at Peder Sørensen udvandrede til Amerika, hvor han skal have tilsluttet sig adventisterne; men at opholdssted og dødsår er ukendte [5]. Den ældste danske kilde, der formentlig har ligget til grund for ovenstående konklusion, findes i bogen, S. Hansen og P. Olsen: "De danske Baptisters Historie" (1896). Her siges der om Peder Sørensen - i året for hans død - "men senere lod han sig henrive af Adventisterne. Han lever nu i Amerika." [6]

Siden Mallings biografiske oplysninger i Salmehistorien der formentlig repræsenterer "det nyeste", er det lykkedes mig at opspore og fremdrage forskelligt materiale, der dels bekræfter og dels korrigerer eksisterende litteratur. Som de væsentligste kilder kan nævnes først og fremmest en yderligere men mindre selvbiografi: "Erindringer fra svundne Dage" (1890) udgivet i USA [7]. Endvidere en række dansk-norske tidsskrifter også udgivet i USA i sidste halvdel af forrige århundrede [8]. I disse findes foruden talrige bidrag af Peder Sørensen også forskellige biografiske og selvbiografiske op-

lysninger. Endelig må da også tilføjes, at de hjemlige kilder så vist ikke endnu er færdigt udnyttede.

Med baggrund i disse ny tilkomne såvel som ældre kendte dokumenter skal jeg i det følgende forsøge at tegne et billede af Peder Sørensens særprægede sang-forfatterskab, især når det drejer sig om hans meget yndede motiver himmellængselen - det hinsidige og det eskatologiske.

Da Peder Sørensen trods al nyere omtale utvivlsomt alligevel må anses for mindre kendt, har jeg valgt, at lade biografiske oplysninger indgå i artiklen.

II DE FØRSTE ÅR (1818 - 53)

c. Forfatter og vækker

I det brogede selskab af forfattere til det 19. århundredes danske vækkelsessang indtager Peder Sørensen utvivlsomt førstepladsen som den mest produktive; men skiller sig også markant ud fra de øvrige i egenart og personlig "sangtone". I spørgsmålet om hvorvidt denne "tone" skal placeres under betegnelsen salme eller sang, vil man nok ikke have løftet fanen for højt, om man holder sig til den mere fordringsløse benævnelse sang. Uden at skulle forveksle versemål og digterisk kvalitet findes der dog blandt disse sange en del gode arbejder, der ikke blot i forbilledet, men også i egen oprindelighed og indhold turde medgive dem betegnelsen salme. Selv benyttede Peder Sørensen så at sige altid betegnelsen sange eller åndelige sange om sine frembringelser. I det hele taget forholdt han sig i sjælden grad ydmyg over for dette skrivearbejde, som han i et efterskrift til en af sangsamlingerne omtaler således: "Forfatteren af disse Sange er ingen lærd eller anseet Mand, men simpel og ulærd, ringe i Verdens og hans egne Øine. Dette vil jeg gjærne være bekjendt; thi dersom disse Sange ikke kan paaskjønnes formedelst det Aandens Vidnesbyrd de frembære, saa ønsker jeg slet ikke, at de for min Skyld skulle regnes for Noget. Sandsynligvis ville de komme videre omkring end nogensinde jeg selv. Og maatte de, ved Guds Naade, tjene nogen Sjæl tilgode - enten en Vantroende til Vækkelse, eller en Troende til Bestyrkelse - da er det mit Hjærtes salige Trang, at give Gud Æren derfor." [9].

En eventuel vurdering af Peder Sørensens sange m.h.t. indhold og kvalitet kan teoretisk set lade sig gøre - ihvertfald hvad angår dokumentation, da man kender størsteparten af hans produktion på flere hundrede sange. Derimod vil en vurdering af sangenes betydning i vækkelsesbevægelsernes liv byde på de vanskeligheder, som mangelfulde vidnesbyrd og en altid omskiftelig folkedom vil indebære. Men med udgangspunkt i de mange oplag hans sangbøger udkom i - fra deres fremkomst og indtil århundredskiftet - så synes interessen og dermed formentlig også sangenes betydning at have været ret omfattende.

Peder Sørensens liv og virke kom, som allerede antydet, til at foregå i to verdensdele. De to første tredjedele - fra hans fødsel 1818 og indtil 1871 - her i Danmark, og den sidste tredjedel - indtil hans død i 1896 - i staten Wisconsin, USA. Takket være det omtalte selvbiografiske skrift "Nød og Hjælp" kan man på adskillige områder kortlægge hans løbebane indtil, som bogens titelblad angiver: "hans to- og fyrretyvende Aar". Samme titelblad angiver også, at bogen er tænkt: "til Advarsel for Ugudelige; men til Trøst for Gudfrygtige." Denne dedikation fortæller på en meget ligefrem måde om hans personlighed og om den - af ham selv opfattede - hensigt med livet. Overbevisningen om at være genstand for en guddommelig bestemmelse blev den altoverskyggende tilskyndelse og ledetråd i hans tilværelse, og i en sang fra 1852 omtaler han denne sin erkendte livsopgave med flg. tilføjelse i sangbogens register: "denne Sang er passende til at læses før Talen i en gudelig Forsamling; kun i dette Øiemed er den skreven".

I min Herres Jesu Navn.
Staaer jeg Venner! her for Eder.
Og min Gud om Bistand beder;
Til at virke Eders Gavn.
Hører da I kjære Sjæle!
Sandheds Ord i denne Stund,
Og lad Satan ei det stjæle;
Udaf Eders Hjærtegrund. 10)

Af den senere og betydeligt kortere levnedsbeskrivelse: "Erindringer fra svundne Dage" fremgår det, at denne hans livsgerning er blevet fortsat ude i det fremmede, omend i stærkt begrænset omfang og primært med skrivearbejde.

d. Barndom og ungdom

Peder Sørensen kom til verden under fattige kår og som eneste dreng af syv søskende. Hans forældre logerede i en stue på morfaderens gård på Haraldsted mark ved Ringsted. I umiddelbar nærhed lå den navnkundige Haraldsted skov - skuepladsen for det historiske opgør mellem frænderne Magnus og Knud Lavard. Det blev dog ikke historiske kampe som denne, Peder Sørensen kom til at beskrive i sit forfatterskab. Kampe blev det ganske vist; men betegnende for ham - blev det kampe på hjertets slagmark; selvopgør og anfægtelser, som han i sin religiøse udvikling kom til at gennemleve. Disse indre brydninger og den modningsproces kan, om man vil, ses kronologisk i hans forfatterskab. Fra hans allerførste spæde og mere letkøbte forsøg i digtekunsten: "Samling af nye og komiske Digte, til behagelig Tidsfordriv for Landalmuen" (1841) - som ganske vist røber forfatterens åbenbare talent for at skrive vers - og indtil de seneste og mere seriøse skrifter fra hans hånd ser man, som han betegner sig selv, "en ulærd mand" [11] hvis udvikling sluttelig når frem til en overbevisende menneskelig og åndelig modenhed.

Peder Sørensen havde ikke blot kunstnerisk talens men, viste det sig senere, evner og anlæg for en boglig uddannelse. Skønt de voksne i hjem og skole erkendte dette, blev det dog aldrig til mere end den almindelige skolegang. Efter denne og sin konfirmation uddannedes han som sin far til bomuldsvæver. Dette håndværk ernærede han sig og sin familie med stort set hele livet.

Som 24-årig oplevede han efter svære anfægtelser, et religiøst gennembrud - en omvendelse, hvis indhold man aner i følgende strofer:

Herre og Frelser! til Dig maa jeg raabe
Udaf et Hjærte som føler dit Savn.
Om jeg end mere skal frygte end haabe,
Lad mig forgjæves ei søge Din Favn!
Ak mine Synder er' store og mange
Nu jeg med opladte Øine den seer;
Derfor jeg gaar saa bedrøvet og bange
Som for mig Arme ei Redning var meer.

Kan Du o Jesu! endnu Dig forbarme?
Kan Du end skjænke mig Hvile og Ro?
Kan Du og vil Du end frelse mig Arme?
Det gaar isandhed langt over min Tro.
Dog blandt de Troende dette jeg hører,
Søde forbarmende Frelser! om Dig,
At de Elændiges Sukke Dig rører;
Muligt Du ynkes da og over mig.

Det var dog ikkun for Syndre Du døde,
Altsaa o Frelser! da ogsaa for mig;
Hviler paa mig end den tungeste Brøde,
Jeg vil dog vove at nærme mig Dig.
Dine Diciple saa sødt mig forkynder,
At Du har baaret min Brøde og Skam
Da Du bar Verdens mangfoldige Synder
Som et uskyldigt og lydeløst Lam.

Derfor jeg trængende til Dig mig nærmer
Udi Din blodige Pine og Død,
Kalder Dig Frelser, Forsoner, Beskjærmer,
Talsmand og Hyrde og HJælper i Nød!
Kom o min Læge! forbind dog min Smærte!
Lad mig Dig favne o blodige Skat!
Læg disse Ord i mit blødende Hjærte
"Søn! vær frimodig! din Synd er forladt!" [12)]

e. Religiøs baggrund

Disse foregående strofer åbenbarer i deres dybt personlige engagement, at de omstændigheder, der har ført forfatteren frem til et åndeligt nysyn, nok mindre skal søges i den rationalistiske statskirke; men mere i en kristendomsforståelse med rødder tilbage i tidligere tiders åndelige vækkelser. I processen frem til et endeligt standpunkt har givetvis flere faktorer indvirket. Skønt han ret udførligt beskriver sine ængstelige overvejelser i den allerførste brydningstid [13)] røber han dog kun i enkelte forbindelser hvilke omstændigheder, der direkte influerede ham. Så meget står dog klart, at der næppe kan tales om personbestemte påvirkninger i særlig grad. Derimod synes et intenst selvstudium at have haft afgørende betydning. Han erklærer ligeud i sin selvbiografi: "Ellers veed jeg næppe noget Menneske, hvem jeg i Særdeleshed veed eller kan nævne som Redskab eller Middel, enten til min Vækkelse eller til mit aandelige Livs videre Pleie eller uddannelse" [14)]. Og om sine forældre siger han:"det var langtfra at mine Forældre havde det rette Kjendskab til Gud" [15)]. Forskellig herfra erklærer han at "have læst meget" [16)] uden direkte at omtale hvilken litteratur; men i sine skrifter røber han et indgående kendskab til litteratur af kristelig og teologisk art. Skønt han således i overvejende grad

var autodidakt, skal der naturligvis ikke ses bort fra den almene kristendomsundervisning, han fik i skole og ved konfirmationsforberedelse. Denne, som var baseret på Luthers katekismus, Balles lærebog og Evangelisk christelig Psalmebog, skulle blive hans religiøse underlag for livet; men paradoksalt nok også genstand for adskillige personligt kritiske revisioner undervejs. Vil man skaffe sig oplysning om hans litterære studier, kan dette kun ske gennem indirekte oplysninger spredt i hans skrifter; men ved at sammenstykke disse, danner der sig alligevel et billede. Først og fremmest undergik bibelen et nøje studium, om modsat en på den tid fremherskende opfattelse af bibelen som en "død Bogstav-Skrivt" betegner han med stærk betoning skriften som "Guds Ord"[17], og i en pjece fra 1856 gør han sig til talsmand for et fundamentalistisk bibelsyn[18].

Som noget næsten selvfølgeligt omtaler han ofte Brorson, og der kan ikke herske tvivl om, at dennes salmer fra begyndelsen og livet igennem har øvet stor indflydelse på ham. Han fortæller således, at han under læsningen af salmen: "O Sjæl, som daglig glad og sund" følte "dette som en skarp Braad, der satte sig fast i min Samvittighed"[19]. Siden skulle Brorsons salmer blive den store inspiration for ham både i salmernes åndelige indhold, i digterisk forbillede og i praktisk versemål. Af salmer som ofte er blevet benyttet som versemåls-forlæg kan nævnes: "Ak vidste du, som går i syndens lænke", "Den tid går an, som Jesus selv har sat", "I Herrens udvalgte, som hellighed øve" og "Jeg går i fare, hvor jeg går".

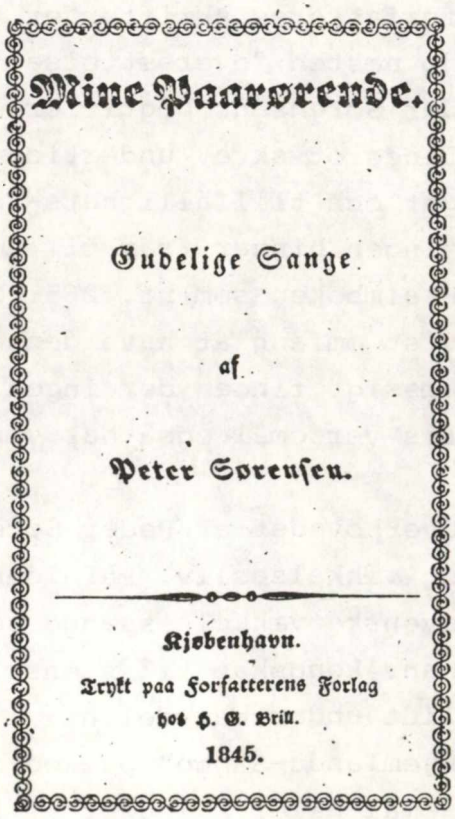
Mine Paarørende.

Gudelige Sange

af

Peter Sørensen.

Kjøbenhavn.

Trykt paa Forfatterens Forlag hos H. G. Brill.

1845.

Herudover kan der sikkert uden risiko for større fejltagelser fæstes lid til, at Peder Sørensens læsestof på dette område har været eksemplarer af den udbredte pietistiske andagtslitteratur og prædikensamlinger, der sandsynligvis har været at finde i hjemmet eller i bedste fald indenfor hans rækkevidde. Flere spredte tilkendegivelser godtgør hans fortrolighed med skrifter af forfattere som Fr. Boye, Joh. Goschner, Hans Nielsen Hauge, Lars Linderoth og C.O.Rose-

nius. Af disse skulle Lars Linderot tilsyneladende få særlig betydning. Lars Linderot (1761-1811), der var kapellan henholdsvis ved Göteborgs domkirke og siden i Tölö, var en, for sin tid, meget omtalt vækkelsesprædikant, der prædikede bod og omvendelse efter pietistisk mønster. Han beskrives som en fremragende prædikant og folkevækker med stærke eskatologiske træk i sin forkyndelse. En postille, der udkom efter hans død, blev et meget kendt og skattet opbyggelsesskrift, der udkom så sent som 1913 i et 7. oplag. Denne prædikensamling var ikke blot almindelig i Linderots hjemland; men vandt også udbredelse i Danmark, og det er om denne postille, vi har et udsagn fra Peder Sørensen [2o].

Nu var jo Linderots skrifter naturligvis ikke Peder Sørensens eneste læsestof; men uden tvivl en betydelig del. I det hele taget er der hos de to vækkere et påfaldende sammenfald i kristendomssyn og i budskab trods afstande i tid og rum. For begge gælder en dyb forankring i pietistisk tro og kultus. Hvis man eksperimentelt skulle forestille sig et menneskeligt forbillede for Peder Sørensens virke, både som vækkelsesprædikant og forfatter, da vil Linderot i sit liv og forfatterskab meget let kunne stå som en sådan inspirator. En sammenholdning af såvel indhold som overskrifter af de respektive forfatteres skrifter er som at iagttage en dansk videreførelse - jo næsten "oversættelse" af den svenske prædikants virksomhed. Peder Sørensens bogtitler er som hentet ud af den svenske postille. Linderot skrev undertiden også salmer. I samlingen "Andelige sånger och tillfällighets-Verser" der udkom 1815 findes den berømte: "Ingen hinner fram til den eviga ron" der er optaget i Den svenska Psalmboken som nr. 265. Også på dette område synes Linderot i et vist omfang at have dannet forbillede for Peder Sørensen. Indholdsmæssigt findes der ingen afvigelser, ligesom Linderots sange i deres versemål også har været mønster for Peder Sørensen.

Overhovedet er Peder Sørensen tydeligt påvirket af svensk kirke- og vækkelsesliv. Påfaldende er netop den hyppige anvendelse af svenske vækkelsessange som versemåls-forlæg, hvilket vidner om hans kendskab til svensk vækkelsessang. Eksempelvis kan nævnes, at lidt under halvdelen - ialt 82 sange - i samlingen: "Den Fremmedes Hjemlands-Sange" på 2oo numre er forfattet på lo forskellige versemål eller melodier af svensk oprindelse. Skønt Brorson-salmer som allerede nævnt hører til Peder Sørensens ofte benyttede verse-

mål, er tallet dog her - til sammenligning - blot 55 sange bygget over 11 forskellige Brorson-salmer eller versemål.

f. Udadvendt virke

På trods af en skade på "tale-organet" [21] som han pådrog sig allerede som 18-årig, og som reelt hæmmede hans evne til at formulere sig klart og forståeligt, påbegyndte han alligevel, umiddelbart efter at have fundet sit nye ståsted, en omfattende virksomhed som lægprædikant. Denne gerning kom som nævnt til at vare hele livet, og utrætteligt og rastløst gennemvandrede han i hele Danmarks-tiden ikke blot det ganske land, men også dele af det øvrige Skandinavien.

Samtidig og i nær tilknytning til prædikeaktiviteten indledte han sit ligeså omfattende forfatterskab. Det blev en indsats, som efter hans faktiske livsvilkår, må betegnes som imponerende. Efter sin omvendelse udgav han i hvert af de næstfølgende år et eller flere skrifter. I perioden fra 1845-189o voksede denne produktion til mere end 6o større og mindre publikationer foruden et anseligt antal tidsskriftartikler. Budskabet i disse skrifter sigtede vel for en del på at støtte og udbygge den møde- og samtalepraksis han udfoldede tidligt og sent; men med bogen kunne han jo også nå fjernere egne. Bortset fra en mindre del af rent opbyggeligt indhold, fokuserede disse pjecer på at udvirke en vækkelse hos læseren. Det er højtidelige advarsler om livets alvor og korthed, om at besinde sig medens det endnu er tid og med en deraf følgende direkte og indtrængende appel til omvendelse. En sådan - gennemgribende - som Peder Sørensen selv oplevede den.

Men hvor de prosaiske skrifter måske ikke altid fremkaldte resultater efter den gode hensigt, så synes hans sange i høj grad at have tjent sagen. Fællessangen var jo en uadskillelig og meget væsentlig del af de vaktes forsamlingsliv. Her mødtes fornuften og følelsen i en højere sfære og blev til en håndgribelig åndelig faktor. Uagtet den betydelige rolle som mere approberede salmer af Kingo og Brorson og andre har haft i de gudelige forsamlinger, har der øjensynligt været behov for at tilføre forsamlingerne en i bedste forstand mere fordringsløs og folkelig sang. Udelukkes kan jo heller ikke, at der fandtes religiøse holdninger, der i en

vis forstand "efterlyste" nye og andre toner. Omvendt var der også for Peder Sørensen og andre "ordets forkyndere" en nok så tæt sammenhæng mellem en prædikevirksomhed og et evt. forfatterskab. En missionær der samtidig stod som forfatter til en benyttet sangsamling kunne utvivlsomt opleve at disse lyriske "budbringere" kunne åbne ellers lukkede døre både for ham selv og hans budskab.

Endelig skal der nok heller ikke ses bort fra, at den voksende forlagsvirksomhed i al redelighed kan have bidraget positivt til rejsevirksomhedens budget. I hvert fald fortæller Peder Sørensens iver både som forfatter og udgiver, at han ikke blot så og erkendte behov og muligheder, men at han også under hensyn til flere synsvinkler bestræbte sig på at tilgodese disse.

Men når dette er sagt, skal ikke glemmes at Peder Sørensens arbejde var af et højere tilsnit. Han tvivlede aldrig om sit guddommelige kald, og hans "svar" var en indsats i dybeste alvor. I forordet til sang-samlingen "De bodfærdige Synderes Lov-sange" udtrykker han sig således: "Min elskede Medbroder eller Søster i Herren! her bydes Dig nogle faa Sange "om den hellige Nadvere" hvilke jeg har nedskrevet efter den Aandens Naade, som mig er tildeelt herovenfra."

III PEDER SØRENSEN OG INDRE MISSION (1853-56)

g. Fra ensomhed til fællesskab

Skønt Peder Sørensens opvækkelse og senere omvendelse til dels kunne sættes i forbindelse med en baptistmissionærs besøg på Haraldsted-egnen, og skønt flere af samme egns beboere, som et resultat af dette besøg lod sig døbe og optage i Baptistsamfundet, så valgte han, trods stærke tilskyndelser og en klar sympati for baptisterne, at forblive i statskirken. Først adskillige år senere og efter lige så mange alvorlige overvejelser tilsluttede han sig Baptistsamfundet gennem en baptistisk dåbshandling [22]. Men forinden skulle han på sin "åndelige rejsefærd" betræde mange krogede omveje.

Peder Sørensen var i sin nyfundne tro meget naturligt præget af denne tro's separatistiske ophavsmænd. Dette afspejlede sig bl.a. i en voksende kritisk holdning til statskirken - i begyndelsen

særligt rettet mod den lokale kirkelige embedsmand. Denne indstilling kom herefter til i praksis at betyde åndelig hjemløshed. I statskirken synes han kun i nogen grad at have hentet åndelig opbyggelse, skønt han ofte søgte under andre prædikestole end den hjemlige sognekirkes[23]. Han fandt dog efterhånden fællesskab med folk fra forsamlingsbevægelsen, som var kendeligt repræsenteret på egnen. Blandt disse fandtes overvejende kirketro tilhørere; men også folk der som han selv følte sig delt i dette spørgsmål. Var fællesskabet dermed for en del præget af en afstandtagen til den statslige kirke, så var det bærende grundlag dog, som Peder Sørensen selv beskriver det: "at man samledes for at læse Guds Ord, synge Psalmer og samtale med hverandre om det Ene Fornødne" [24]. Et vigtigt og gennemgående emne for samtalerne var imidlertid også hvorledes man kunne iværksætte et arbejde for de "udenforstående" - "at vække liv hos dem der sover i Synden" [25].

h. Den første Indre Missions Forening

Som en umiddelbar konsekvens af disse forsamlinger og samtaler fødtes efter en tid tanken om en missionsforening. En sådan ville efter den nyligt indførte grundlov 1849, uden videre kunne realiseres. Tilslutningen fra flere egne var god, en rejsemissionær havde meldt sig til tjenesten og begejstringen var fuldt til stede. Der var således heller ikke langt fra tanke til handling. 17. september 1853 stiftedes så "Foreningen for den indre Mission" under deltagelse af bl.a. Peder Sørensen, der havde skrevet en sang til anledningen.

Medens formandsposten i den nye forening blev tildelt Peder Sørensens svoger Peder Pedersen, påtog Peder Sørensen sig som det "skrivende talent" at være redaktør for foreningens lige så nystartede organ "Den Indre Missions Tidende". Som bekendt afsluttede han dette hverv efter blot to år og under ret dramatiske omstændigheder. Striden i og udenfor bladets spalter angående foreningens missionær Jens Larsen's ønske om kirkelig ordination findes indgående beskrevet i den kirkehistoriske litteratur [26]. Her omtales også Peder Sørensens stillingtagen i sagen, nemlig at han både privat og offentlig i Indre Missions Tidende protesterede og modsatte sig denne plan. Det førte uvægerligt til et brud, ikke alene mellem Jens Larsen og Peder Sørensen; men også mellem de to svogre. Sædvanligvis omtaler samme kilder Peder Sørensens afgang som en

Sange

til Brug ved

de halvaarlige Møder,

som afholdes af

Foreningen

for

Den indre Mission.

Af

Peder Sørensen.

(Første Gang afsjungne ved Mødet i Kjøbenhavn d. 16de Marts.)

B.U.H.

Ringsted.
Trykt paa Forfatterens Forlag hos Schou.
1855.

direkte afskedigelse. Imod dette oplyser han selv: "jeg lod det altsaa blive ved at tilkendegive min Beredvillighed til at give Afkald paa den indre Missions-Tidendes Redaktion; jeg gik dertil saavidt, at jeg tilkjendegav dette som mit Ønske," [27]. I alle fald hermed skiltes tilsyneladende Indre Mission og Peder Sørens veje; men måske også kun tilsyneladende. Skønt følgeskabet kun rakte en lille del af vejen - kan sporene måske i flere forbindelser stadig ses.

Peder Sørensen var hverken teolog eller ideolog i ordenes almindelige betydning; men gennem sit virke som foreningens første redaktør, som uafhængig forfatter og måske ikke mindst som sangskribent, har han måske øvet en betydelig større både direkte og indirekte indflydelse på missions-bevægelsen end man sædvanligvis tillægger ham. Og til det stykke måske også på områder der tangerer teologiske og ideologiske spørgsmål. Peder Sørensen stod, både i tale og skrift, for en kristen opfattelse, som man vel kunne kalde "overvintret pietisme". Sædvanligvis frakender Indre Mission sig lod og del med den klassiske pietisme og vel med rette; men det er nok alligevel en kendsgerning, at den kristendomsforståelse, som Peder Sørensen og disse første stiftere af Indre Mission repræsenterede i al sin enfoldige enkelthed siden og stadig i vide kredse af missionen betegnes som "de gamle stier" der ofte fremholdes som de ideelle.

Peder Sørensen selv er imidlertid i forhold til Indre Mission en næsten glemt mand og med ham flere af disse gamle pionerer. For Peder Sørensens vedkommende kan hans mange konfessionelle "skift" uden tvivl have medvirket stærkt til denne "glemsel". Men selv om

hans sange i den forbindelse også efterhånden gik i glemmebogen, har ikke blot de få der overlevede, men den ånd hvori de blev skrevet utvivlsomt været til inspiration for senere sangforfattere i Indre Mission.

I sangen fra foreningens stiftelse fremlægger Peder Sørensen ikke alene tankerne og den alvor der lå bag initiativet til foreningens oprettelse; men sangen er også i ånd og karakter et fuldgyldigt og typisk udtryk for hans stil både i indhold og som litteratur.

Sang i anledning af Nogle kristelige Mænds Bestræbelse for Sand Kristendoms Udbredelse i Danmark

See hvor i Høstens Dage
De fleste skynde sig;
Om Tiden De ei klage
At den er kjedelig;
Til Høsten at forrette
Er Tiden tidt saa knap,
At Folk, skjønt de er trætte
Tidt løbe maa i Kap.

See hvor de Marker hvide
Til Høsten modne staa,
Mærk det min Sjæl i Tide,
Og til Din Gerning gaae!
Lad ingen Stund forhales,
Gjør Alt som det sig bør!
Det som af Gud befales
Ei efterlades tør.

Snart skal fra Himlen komme
En Flok af Høstfolk ud
Som samle skal de Fromme,
Dem føre hjem til Gud;
Indtil med Fryd vi dette
Ved Verdens Ende see
Maa Intet her os trætte
I Herrens Tjeneste.

At jeg i Himmerige
Maa see med salig Lyst
De kjære Elskelige
Jeg vandt udi Din Høst:
Derom jeg Dig anraaber,
O Gud, i Jesu Navn!
Bønhørelsen jeg haaber
Og synker i Din Favn.

(4 af ialt 2o strofer)

IV SANGENE

i. Sangudgivelserne

Det poetiske forfatterskab blev formentlig den betydeligste del af Peder Sørensens samlede skrivevirksomhed og kom til at omfatte ialt 18 større og mindre udgivelser [28]. Af disse bærer fem den samme titel nemlig: "Honning-Blomsten"s forskellige udgaver uden dog at være særligt identiske. Det samlede opbud af sange, der hermed er repræsenteret, udgør omkring 17oo. Af disse forekommer dog en god del to eller flere gange i de forskellige udgivelser. Ved et fradrag af gengangerne, men tillagt de sange der findes udenfor sangsamlingerne, borger en foreløbig optælling for, at man kan tilskrive Peder Sørensen forfatterskabet til ca. 7oo forskellige san-

ge og salmer. Alene samlingen Honning-Blomsten fra 1877 tegner sig for 526 selvstændige numre.

Disse udgivelser er i deres form ikke traditionel sangbogs- endsige salmebogslitteratur. Der savnes formentlig et dansk sidestykke, og hvis der overhovedet har været noget forlæg, skal det nok ikke søges i de autoriserede salmebøger. I de fleste af samlingerne mangler der således en almindelig systematisk ordning af sangene efter emne og karakter, ligesom der også kun i sjældnere tilfælde findes et vanligt register. Sangene er nemlig som regel placeret alfabetisk i de respektive sangbøger efter begyndelseslinjernes første bogstav. Dette princip er også gennemført indenfor et eventuelt emneområde, når det undtagelsesvis forekommer. Imidlertid ser det ud til at forfatteren har taget hensyn til denne praktiske ordning når han skrev sangene, idet sange hørende til den samme emnekategori ofte har det første bogstav fælles i begyndelseslinjen. I det hele taget er emnekredsen snæver. Bortset fra enkelte samlinger der er helliget bestemte temaer som f.eks. nadveren og morgen- og aftensange er sangbøgernes øvrige emnegrupper få og så at sige altid forbeholdt forfatterens egentlige forehavende med sit værk nemlig at bevirke en vækkelse og omvendelse hos den der læser eller synger sangene. Han siger herom i forordet til Honning-Blomsten fra 1857: "Derfor anseer jeg det for en overvættes Naades-Beviisning imod mig, naar det forundes mig Lejlighed til at meddele mine Medtroende og Medforløste Noget af den Aandens Gave, som jeg selv ved min Guds faderlige Naade har annammet." Overensstemmende med dette erkendte ærinde indgår da også i væsentlig grad både i vækkelsessangene som i alle øvrige sange stærke og klare opbyggelsesmotiver og næsten altid med udprægede vandrings- og pilgrimssymboler.

Flere af sangbøgerne udkom i flere oplag, hvilket sammen med det samlede antal udgivelser indicerer ikke alene en god afbenyttelsesgrad, men formentlig også en tilsvarende vid udbredelse. Største tal i oplag og udgaver opnåede Honning-Blomsten. Endnu godt loo år efter dennes udgivelse findes der mundtligt overleverede vidnesbyrd om denne sangsamlings vækkende indflydelse, popularitet og store udbredelse [29].

Sangene blev til i en periode på godt og vel 3o år fra 1842-1877.

I disse år gennemlevede forfatteren en radikal udvikling i religiøs forstand, og umiddelbart skulle man vanskeligt kunne tænke sig en overensstemmende forbindelse med indholdet i de første sange og indholdet i sangene fra periodens sidste del. Men sådan forholder det sig tilsyneladende ikke. Det er slående at konstatere, at den unge Peder Sørensen i sit næsten selvlærte kristendomssyn fra begyndelsen så og fornemmede noget af det, som et livs erfaringer senere skulle skabe til vished hos ham. Han var så vist ikke stillestående i sin kristendom; men grundlæggende forblev han, i sine vidt forskellige tilhørsforhold, tro mod det oprindelige og enfoldige trosgrundlag, som man korrekt må betegne som pietistisk. Måske stod dette kristendomssyn i virkeligheden ikke så langt fra de bekendelser han senere tilsluttede sig. Når pietismens trospunkter - som en slags visdommens syv søjler - blev fundamentet i hans åndelige "bygning", så blev den samme tro også grundpiller i hans mange sange. Her indgår således side om side med bibelske citater og Peder Sørensens egne udtryk en mængde pietistiske begreber. Det er en Bunyan'sk "pilgrims-verden" overvældende rig på billeder og symboler. Som lysende himmellegemer i et sindrigt stjernesystem tjener det ene begreb til at opholde og oplyse det næste. I dette forunderlige og mystiske univers befinder den troende sig, efter at have forladt dette "Mørkets Land" og denne verdens "Daare-Selskab" og "Synde-Fryd" og efter at have trængt sig, med "Synde-Vee" og "Hjertens-Bod" frem til "Naadens-Elv" og "Jesu Vunders blodige Gjemme". På "Forsoningens Grund" kan han nu "fra Svinetrug til Englefad" træde ind gennem "den snævre Port" ind bag "Naade-Hegnet" i "Naadens-Rige". Her bor han i "Naadens milde Lys" og omsluttes til stadighed af "Naadens deilige Grændser" der lig en hvælving strækker sig over hans "Gronings-Plads" og den nu indledte "Vandring paa Hjemveien". Denne er "aaben Vei" skønt der kan være både "farligt og trangt". Han er nu en "Vandrings-Mand" en "Pillegrim" med "Plads i den stridende Flok". Skønt han må føle sig som en "Fange" og "Fremmed paa Jorden" skænkes han dagligt "Naade-Trøsten" i "Lammets Blod", beskinnes af "Naade-Solen" og kan med "Himmel-Længsel" skue "Hjem-Landet", "det skjønne Land" og "Fredens-Hjem". Men hans "Himmel-Fart" er dog her i denne "Stridens-Dal" en "Troens-Strid" en kamp mod "Salighedens-Fjende" en kamp mod "Helved-Løven" den "Listige Slange" og i denne "Prøve- og Naade-Tid" kræves der af ham "Helligheds-Vandel" og "Bedring". Om han når frem har "Seiers-Fyrsten" hans

"Sjæle-Brudgom" beredt en "Bryllups-Fest" i "den søde Stad" hvor den sejrende troende som "Lammets-Brud" både er "Arving" til "Frihedslandets Grund" og "Himmel-Borger" i "Lysets Land". Skønt der vil komme "Trængsels-Bølge" og der her kun gives ham "Taare-Brød", så kan han se frem til "Evighedens Morgenrøde" for "om en liden Stund" da vil "Doms-Basunen" lyde og "Han kommer" for at indsamle "Den store Brude-Skare" til "Lammets Bryllupsfest" og den evige "Sabbats-Hvile".

j. Himmellængsel-motiver

I en sang fra Peder Sørensens senere år forekommer væsentlige elementer fra dette pilgrims-univers. Her beskrives i meget enkle men udtryksfulde vendinger den kristne vandringsmands endelige opgør med verden. Sangen er en monolog vendt mod den magt som verden repræsenterer, og i de syv strofer konfronteres læseren med de overvejelser og følelser den kristne må gennemleve for at kunne frigøre sig fra de snærende jordiske bånd, og man fornemmer stærkt hos ham både ængstelse og beslutsom tro - men især en altoverskyggende længsel efter himlen.

Slip mig Verden, tænk nu ikke,
At Du seer din Ven i mig.
Mine sidste Øieblikke
Kan jeg ikke offre Dig.
Jeg fik høre Hyrde-Røsten,
Som fra Dig mig kalder ud,
Jeg faaer smage Naade-Trøsten,
Den er sød for Lammets Brud.

Slip mig heelt - mærk hvor jeg kedes,
Ved alt Overhæng af dig.
Jeg for Himlen skal beredes,
Himlen alt indtager mig.
Det, at være Himmel-Borger,
Er min hele Sjæls Attraa,
Dine Glæder, dine Sorger
Vil jeg ikkun træde paa.

Jeg vil elske Gud og Lammet,
Jeg vil følge Lammets Gang
Af den Kærlighed opflammet,
Som har sat min Sjæl i Sang.
Reiser sig end Trængsels Bølge,
Truer Undergang og Død,
Jeg vil dog min JEsum følge,
Snart jeg slipper al min Nød.

Skal jeg dig en Fremmed være,
Daglig gjenstand for dit Had,
Jeg dog søge vil Guds Ære
Og ved Naaden være glad.
Sød for mig er denne Tanke:
"Jeg gaaer til min Frelser hjem".
Snarlig vil han Sine sanke
I det ny Jerusalem.

Derfor Verden, tænk nu ikke,
At Du seer din Ven i mig.
Mine sidste Øieblikke
kan jeg ikke offre dig.
Mindst i dine sidste Dage
Jeg dig føier - tro mig dog -
Mens jeg seer din Dom, din Plage
Klarlig tegnet i Guds Bog.

Din forfærdelige Ende,
O den drager nu saa nær,
Da, o Verden, Du skal brænde,
Vee mig, om Du var mig kjær.
Vee mig, om jeg var din Lige
Naar vi skal din Dommer see,
Naar Du som det Satans Rige
Moden er til evig Vee.

Saa Du faaer, o Verden slippe
Baade mig og flere til,
Som ved Frelsens faste Klippe,
Fast ved Jesum blive vil.
Hvad ei bære kan maa briste,
Sidste Baand faaer briste med.
Helst og heelt jeg Dig vil miste.
Jeg til Himlen maa affsted. 3o)

Denne sang kan på flere måder stå som prototypen på Peder Sørensens sang-kunst. Skønt man aner Brorson som det store forbillede både i tema og versemål, er forfatterens særpræg på ingen måde anfægtet. Med sit emnevalg, sine motiver og sit alvorlige budskab er den som en fællesnævner for hans liv og virke, der efter hans bedste forståelse "ikke var af denne verden". I sangen findes så at sige alle de elementer der var kærkomne for ham at beskæftige sig med og især udtrykker den allersidste linje den evigheds-længsel, som skulle blive det mest karakteristiske motiv i hans sangforfatterskab.

Den Fremmedes
Hjemlands-Sange
paa
Reisen igjennem Udlandet.
Af
Peder Sørensen.
B.G.H.
Ringsted.
Trykt hos Christian Schou.
1867.

En umiddelbar undersøgelse viser nemlig, at blandt alle ovenfor nævnte udtryk for kristenlivet der findes i sangene, dominerer udtryk der omhandler pilgrimsvandringen, hjemlandet - det hinsidige både i forbindelse med dom og med frelse. En optælling afslører at tæt henimod halvdelen af den samlede sangproduktion mere eller mindre direkte er centreret omkring motiver og symboler vedrørende evigheden, dommen og Kristi genkomst med vægt på himmel-længslen. Ofte er alle tre beslægtede emner med forskellige motiver repræsenteret i den samme sang. I nogle tilfælde fremhæves evigheden og himlen, hvor samtidigt dommen og eventuelt genkomsten er sekundære emner. I andre tilfælde indtræder dommen eller genkomsten som det primære tema og vice versa.

Ved en opdeling efter primær-temaer d.v.s. dominerende emne kan der faktisk skelnes mellem sange, der fokuserer henholdsvis på himmel-længslen, dommen eller genkomsten. Inden for disse grupper henvender forfatteren sig skiftevis til sine medvandrere - omvendte som uomvendte, og skiftevis er det en subjektiv tiltale rettet mod Frelseren med karakter af en personlig bekendelse.

I nedenstående eksempel på tre strofer fra 186o kan iagttages det primære emne: himlen, såvel som flere sekundære motiver, der bl.a. kan sættes i forbindelse med den endelige dom og Kristi genkomst, ligesom han i skift henvender sig til sine brødre og Frelseren.

Alle Guds Kjæmper, udruster nu Eder,
Til at indtage den himmelske Stad!
Værer ei lunkne, men vaager og beder,
Følges i Aanden forenede ad!
Følger for Jesum med Nidkjærhed efter,
Stoler paa Ham som i Svage er stærk!
Enige Hjærter og samlede Kræfter
Mægtig skal trodse alt Djævelens Værk.

Der er desværre, vist mange Jomfruer,
Som hver sin Lampe tilrette har gjort.
Men som forbausede skjælver og gruer
Hisset ved Stadens tillukkede Port.
Saadannes Ende bør vel os advare:
At vi ei tage os Tingen for let,
At vi ei ligne den daarlige Skare,
At vi ei blive paa Halvveien træt?

Herre og Frelser, min blodige Klippe!
Skjul mig Din Due udi Dine Saar!
O lad mig aldrig i Troen dig slippe
Før jeg min Krone i Himmelen faaer!
Lad mig beredes til Dig at forvente,
At ei min Lampe ved Midnat gaar ud,
Naar du o sødeste Brudgom vil hente
Hjem til det evige Bryllup Din Brud! 31)

Når Peder Sørensen, i det givne omfang, beskæftiger sig med disse emner, afviger han tilsyneladende ikke meget fra den opmærksomhed, det samme emne er genstand for i den i samtiden kendte opbyggelseslitteratur og vækkelsessang. Men alligevel bør man måske være opmærksom på andre aspekter. Vækkelsesbevægelsernes varme behandling af det hinsidige og det eskatologiske i skrift og tale siden slutningen af det 18. århundrede gik som allerede nævnt ikke sporløst hen over Peder Sørensen; men i tillæg til disse, om man må sige, ydre påvirkninger fandtes der hos ham markante indre tilskyndelser. Hans forståelse af hvad det indebar at være en "Kristi Efterfølger" var, som hos Kierkegaard, en inderlig og betingelsesløs hengivelse, en afsværgelse af verdslige ønsker og tillokkelser, en alvorlig følt forpligtelse til at vidne for andre om sin tro og en trofast og offervillig tjeneste for medmennesket. Livet var for ham en "mellemstation", en "ørkenvandring" - men kun midlertidigt. Hans blik er rettet fremad og opad mod det evige, og "himmel-længslen" er ikke blot et begreb han synger om, men en realitet og forventningen om det hinsidige en håndgribelig virkelighed, som naturligt <u>må</u> komme til udtryk. Som en massiv manifestation af dette emneområde udgav han i 1867 samlingen "Den Fremmedes Hjemlands-Sange paa Reisen igjennem Udlandet". Heri findes ikke mindre end 2oo rendyrkede sange omkring emnet: "den troendes Vandring igjennem Udlandet til Hjemlandet". Her hedder det bl.a. i en strofe fra bogens første sang:

Nu for Herrens lille Skare
Gjælder det at staa paa Vagt,
Gjennem Tidens Nød og Fare
Følge Jesum uforsagt
Samle Skatte, som kan gjemmes
Inde bag den Perle-Port,
Der ei Slangens Bid fornemmes,
Der de Frelstes Tal er stort. 32)

Målet er at komme "ind bag Perle-Porten" og som forfatteren oplever "vandringen" således udtrykker han sin higen og attrå efter det himmelske i en sang under overskriften: "Jeg længes"

Jeg længes, at slippe det fremmede Land,
dets rivende Torne og Krat,
For Hisset med Fryd at beskue den Mand
Som er min Forløser, min Skat.

Jeg længes at slippe fra Tidernes Vee,
Jeg længes at komme langt bort
Fra det jeg saa ofte i Verden maa see;
O vel mig at Tiden er kort.

Jeg længes, at skue min Brudgom, saa sød
Mit Lam i den himmelske Stad,
Saa er jeg undsluppen af Trængsel og Nød,
Saa er jeg evindelig glad. 33)

I en anden sang under overskriften: "Jeg har en hjælper" vidner forfatteren om sin tro på at Jesus vil føre ham frelst til "Hjemlandets Havn"

Lad Stormene suse, lad Bølgerne gaae,
Lad Alt sig optaarne saa høit som det maa
Herude paa Verdens urolige Hav
Jeg smager dog Freden, den Jesus mig gav.

Lad Farer mig true ved Storme og Stød
Min Jesus er Hjælper mod alle slags Nød,
Han trofast mig fører - Priis være Hans Navn!
- Han styrer min Retning mod Hjem-Landets Havn.

Efter at have beskrevet "Freds-Havnen" og "Staden" ved "den venlige Strand" i de følgende strofer, udtrykker forfatteren sin længsel i denne sidste strofe:

O, var jeg derinde, ak stod jeg alt der,
Hvor Kronerne straale paa Helgeners Hær,
Hvor seirende Kjæmper har Palmen i Haand:
Derefter jeg længes i Hjerte og Aand. 34)

k. Kristelig mystik

Undertiden antager denne himmellængsel en direkte mystisk karakter. Såvel i sine sange som i sine skrifter røber Peder Sørensen en påvirkning i kristelig-mystisk retning. Der findes her træk både fra pietismen og herrnhutismen. I forordet til en sang-samling redegør han for den vidunderlige oplevelse, det er at kunne føle samvær med Frelseren endnu i denne verden. Det hedder: "at min himmelske Sjæle-Brudgom atter besøgte mit arme Hjerte med sin liflige Trøst, og med venlige og søde Ord drager min bange Sjæl op af Angstens Dyb og mod det forjættede Lands grænser"[35] og videre "saadanne Naadens Besøg af den naadige og venlige Herre, saadanne liflige Favnetag og søde Kjærligheds-Kys af den yndige Blod-Brudgom er en ubeskrivelig lettelse for En paa den tunge Vandring, her igjennem StridsogTrængsels-Dalen"[36]. I sangene omtales denne intensive længsel efter foreningen med Frelseren således: "lad mig dig favne, o blodige Skat" eller "O hvor skulde jeg gjerne boe - i Dine Saar - og søge Al den søde Ro - man ved dit Hjerte faaer". I et enkelt vers rummes både den jordiske og den himmelske længsel:

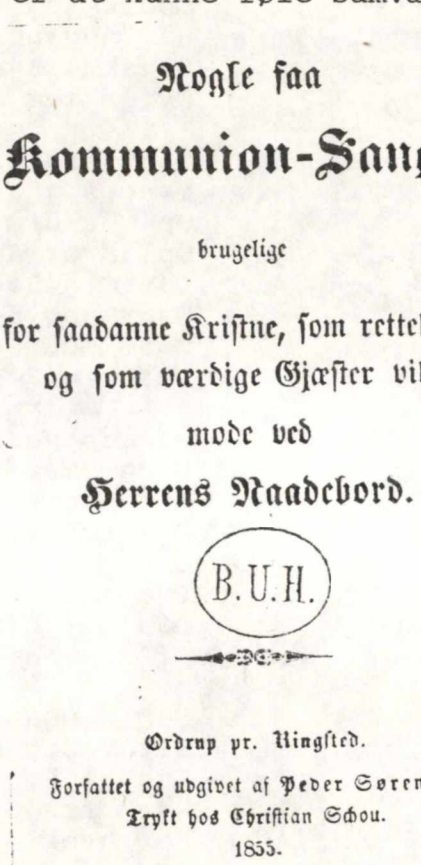
Nogle faa
Kommunion-Sange,
brugelige
for saadanne Kristne, som retteligen og som værdige Gjæster ville
møde ved
Herrens Naadebord.
B.U.H.
Ordrup pr. Ringsted.
Forfattet og udgivet af Peder Sørensen.
Trykt hos Christian Schou.
1855.

Lad mig o Jesus, i Troen Dig favne,
Indtil jeg maatte dog evig Dig see,
Indtil jeg faaer i Din Himmel at havne,
Som den Undslupne fra Tidernes Vee!
O vær min Trøster i alle slags Trængsel,
O vær min Hjælper i alle slags Nød,
O lad mig fyldes med levende Længsel
Kun efter Dig og Din Salighed sød.[37]

I en sang under overskriften: "Det elskede Hjemland" forekommer ordet *snart* fire gange, hvilket ret utvetydigt og i sammenhæng med andre og lignende udtryk angiver os forfatterens tro på at evighedens begyndelse er nært forestående. Salmen er optimistisk og fortrøstningsfuld. Trods erkendelse af henholdsvis "Trængsels-Dale"

og "Trængsels-Nød" tales der om "min glade Aand", ligesom det i det sidste vers hedder: "Som benaadet glad jeg venter"

Mod det Land hvor jeg har hjemme,
Hæver sig min glade Aand,
Snart jeg hører Jesu Stemme,
Snart sig løsner Støvets Baand;
Snart jeg evig skal beskue,
Ham jeg her har troet paa,
Da skal Kjærlighedens Lue,
Evig klar og stærk opgaae.

Bort fra disse Trængsels-Dale,
Længes jeg med Længsel stor,
Op mod Himlens høie Sale,
Op, hvor Jesus Kristus boer;
Der mig Sabbats-Hvilen venter
Naar jeg her har kjæmpet ud,
Naar Gud engle did mig henter
Paa min Herre Jesu Bud.

O, min Jesu! Hold mig inde
Under Naade-Vingen Din,
Lad mig der den Varme finde,
Som forfrisker Aanden min!
Lad mig meer og meer udtømmes
Fra al Egenhedens Rod,
Lad mit Hjerte gjennemstrømmes
Af Din Naades Rinde-Flod.

Som benaadet glad jeg venter
Efter Dig min Brudgom sød,
Indtil Du mig snarlig henter
Hjem fra al min Trængsels Nød,
Der hvor Stormen evig tier,
I den søde Himmel-Havn,
Der Din Salighed mig bier
Efter korte Nød og Savn. 38)

l. Evigheden og dommen

Sangene rummer indenfor deres art de afskygninger, som disse eskatologiske emner indbefatter af forventning og glæde; men også frygt og angst. Der tales om den ubeskrivelige glæde, som skal blive den til del, som her i livet vælger side; men også om dom og fortabelse for dem der vælger forkert. Salmerne er i deres tendens præget af deres forfatters betræbelser på at vinde sjæle. Spørgsmålet om evigheden og om dommen er dødelig alvor, der i al sin gru kan tages til indtægt, når det drejer sig om at vække "de der sover i synden". Det hedder således i en sådan doms-sang:

Øxen ligger alt ved Rode
Af de ufrugtbare Træer;
Længe staaer Du ei paa Fode,
O Du Verdens Farisæer!
Hvo til Gud ei vender om,
Falder snart for Vredens Dom,
Snart forfærdelig den rammer
Hver som Naaden ei annammer.

O Du frække Synder-Skare!
Ak hvad skal der blive af?
Vil Du ikke see Din Fare
Og ei frygte for Din Straf?
Vil Du som en Satans Brud
Fra Guds Ansigt kastes ud,
Og med Satan sammenlænkes
Til den Kval, som ei udtænkes?

Føler det med Angers Smerte,
At I syndet har mod Gud,
Vender om af ganske Hjerte,
Følgende Hans Kald og Bud,
Vender om med Suk og Graad,
Følger ingen falske Raad,
Flyer med Pønitentses Smerte
Hen til Jesu aabne Hjerte!

Flyer al Verdens usle Glæder -
Satans giftig Lokkemad -
Jamrer, sørger, sukker, græder,
Vandrer ud fra Babels Stad!
Sønderriver Hjertets Rod,
At det bliver Alvors-Bod,
Flyer i hast Guds Vredes Domme,
Snart Hans Naades Tid er omme.

Aar er komne, Aar er svundne -
Dyrebare Naade-Aar -
Og hvor er de Frugter fundne,
Som Vor kjære Gud attraaer?
Om Han længe tøvet har,
Er den Sag dog soleklar,
At Han evigt vil fordømme
Dem som Naadens Tid forsømme. 39)

Men vækkelsen har mange toner, og en tilskyndelse til omvendelse kan hos synderen motiveres gennem kendskab og forståelse af Guds nåde som her:

Du, som intet har at give,
Men som trænger til at faae,
Kom til Jesum, lad Ham blive
Din den høieste Attraa!
Har Du end vansmægtet længe,
Kom, her er jo nok at faae:
Viin og Mælk foruden Penge,
Alt hvad Du kan leve paa.

Her er Naadens dyre Floder,
Salighedens Kilde-Spring;
Med vor Jesus til vor Broder
Faae vi arve alle Ting.
Lad de Baand da sønderbriste,
Som tilbageholdte Dig,
Skjælv i Tide for at miste
Jesus, Kronen, Himmerig.

Gjør da Vold paa Himmerige,
Riv det til Dig, mens Du kan!
Denne Verden Du afsige
Som et fremmed Ørkenland!
Jesus, Korset, Himlen, Kronen
Vist fortjener Din Attraa!
Stem kun an paa Fryde-Tonen,
Tak vor Jesus, at Du maa. 4o)

I en Sang som vides velkendt i Indre Missions kredse, henvender Peder Sørensen sig ligesom til den ny-omvendte og til hans opmuntring fremholder for ham hvilke vidunderlige omstændigheder der venter ham i evigheden hvis han vil stræbe og kæmpe for "Livsens Krone"

Elsker Du Vor Frelser, da er Du lykkelig,
da tjener Alt Dig tilgode,
Alt maa Dig befordre paa Vei til Himmerig,
Derfor vær salig tilmode!
Hav kun ret for Øie det søde Himmel-Hjem,
Gak i Jesu Fodspor kun ufortrøden frem
Indtil Du i Staden: det ny Jerusalem
Paa de Guld-Gader skal træde.

Da fortrydes ikke at Du i Lammets Blod
Fik dine Synder aftvættet,
Da fortrydes ikke, at Du i Troens Mod
Løbet mod Himlen fik rettet,
Da fortrydes ikke at Du i Troen streed,
Da fortrydes ikke hvad Prøvelse Du leed
Naar Du evig smager den søde Salighed
Der hvor al Fare har Ende.

Tænk engang at komme fra Livets Storme ind
Ind i de himmelske Havne,
Stræb derfor at have et renset Himmel-Sind,
Stræb dine Brødre at gavne,
Stræb kun her at modnes for Himlen Dag og Nat,
Sank med hellig Iver i Himmelen din Skat.
Kjæmp for Livsens Krone indtil Du den har fat, 41)
Da skal Guds Hvile Dig smage.

m. Genkomst-motiver

Peder Sørensen gør i sine skrifter ingen hemmelighed af sin faste overbevisning om Kristi snarlige genkomst. Når han derfor i sine

vækkelsesbestræbelser tager det eskatologiske motiv i anvendelse i skrift og sang, skyldes dette ikke blot budskabets særligt vækkende karakter, men måske i lige så høj grad hans personlige overbevisning. Også i denne anskuelse har Linderot formentlig været inspirator. Linderot var som Peder Sørensen stærkt overbevist om en nært forestående genkomst. Selv om ingen af dem gav sig af med udregninger omkring tidspunktet for genkomsten, redegør Linderot alligevel i en prædiken nytårsdag 18ol for sin absolutte opfattelse af, at genkomsten vil finde sted i dette nye århundrede. I genkomst-spørgsmålet stod Peder Sørensen lige så alene i sit hjemland, som han iøvrigt oplevede sin situation; men som altid satte han hele sin styrke ind på med alle gode argumenter at nå mennesker, i håb om at vinde og overbevise dem om sin kristne tro. I denne sag var genkomsten både en alvorlig og stærkt motiverende faktor; men også en personlig og glædelig begivenhed med svar på enhver himmellængsel. Dette fremgår også af nedenstående sang:

Anskriget lyder: "Se Brudgommen kommer!"
Prøv Dig, o Synder, det gjælder sin Sjæl!
Er Han din Ven, eller er Han din Dommer?
Prøv Dig, det gjælder dit evige Vel!
Troløse Sjæle han kommer at dømme,
egenretfærdige viser Han bort;
lunkne, som Naaden i Jesus forsømme,
Dagen sig nærmer, og Tiden er kort!

Anskriget lyder, din Dommer mon komme,
der er ej Tid at betænke sig paa
Naaden har Ende, og Tiden er omme,
slumrende Synder paa brændende Straa!
Vil Du ei vaagne, før Døden Dig kalder?
Vil Du ei søge at redde din Sjæl?
Nu saa "Farvel" men for Dommen Du falder,
bliver i Evighed Djævelens Træl.

Anskriget lyder, din Frelser mon komme,
Herrens Forløste og salige Flok!
Bruden skal krones, thi Striden er omme,
løfter I bange, nu Hovedet op!
Her har Du været som Fange i Fængsel,
nu skal Du løses af Lænkerne ud,
her har Du kæmpet Dig frem gjennem Trængsel,
nu skal Du krones som Frelserens Brud.

Anskriget lyder: "Se, Brudgommen kommer!"
Kom, Du af længsel forsmægtende Brud,
Knoppen paa Træet er Tegnet til Sommer,
nu skal Du møde din Herre og Gud!
Du, som med Olje i Lampen er rede,
brænder i Aanden af helligste Ild,
syng, Du forløste, i saligste Glæde,
Nu skal Du skue Ham naadig og mild.

Anskriget lyder, se, endt er nu Nøden,
himmelske Skarer med jublende Ord
møde den Sjæl, som var tro indtil Døden,
alle de raabe: "Velkommen" i Kor.
Harperne røres, og Tonerne bringe
HIlsen til ham, som blev Himmelens Gjæst,
Himmelens Klokker saa liflig de ringe,
kommen er Sulamiths salige Fest.

Frelseren smiler og vinker fra Tronen,
Bruden sig nærmer, o salige Gang!
Undrende griber hun Palmen og Kronen,
alle sig nærme med Glæde og Sang.
Tolv gange tolv Tusind med Harper frembære
Lovsang til Ham, som blev ofret paa Jord,
"Amen, Halleluja, Lammet ske Ære!"
toner det rundt om i Himmelens Kor. 42)

I en mindre genkomstsalme er det lykkedes forfatteren i få enkle strofer at indfange centrale enkeltheder fra det forunderlige fællesskab med Frelseren. Et nutidigt fællesskab, der set på baggrund af tidens trængsel og korthed, må føles endnu mere intenst, som en forsmag på det kommende i Himlen; men også som et alvorligt kald til at arbejde og at være rede før det er for sent.

Op Alle, som staa paa Forsoningens Grund,
O vaager og venter vor Jesum hver Stund!
Han kommer, ja nu er Hans Komme saa nær;
O Naade at have Ham inderlig kjær!

O Naade, at nyde hans Arbeides Løn!
O, Lykke, at bære den Brude-Dragt skjøn!
Thi lader os bruge Talenter og Pund
Ved brændende Lampe til Midnattens Stund!

Her er nu saa mørkt i det fremmede Land,
Og bliver saa trangt for den stridende Mand;
Men saameget mere forunderlig sød
Er Smagen i Jesus vort levende Brød.

Jo mere vi trænges i Storme og Slud,
Jo ømmere Jesus omfavner sin Brud.
Og Enden vil komme før Mange har meent,
Vel den som er rede før det er forseent! 43)

V. DE SIDSTE ÅR (1856-97)

n. Frikirkelige tilhørsforhold og emigration

Peder Sørensen var altid på vej - i direkte og i overført betydning en "troens vandringsmand". Men livets tilskikkelser gjorde sjældent vejene lige og farbare for ham. Hans næsten hvileløse søgen efter sandhed og større forståelse af kristenlivets hemmeligheder førte ham fra det ene standpunkt til det næste; men aldrig uden forudgående indre kampe og svære overvejelser. Som en "ordets forkynder" måtte han føle ansvar for sin forkyndelse.

Årene efter bruddet med Indre Mission blev travle og bevægede; men også urolige. Samtidig med en meget aktiv prædike- og skribentvirksomhed påbegyndte han udgivelsen af sit tidsskrift "Sendebudet" der udkom månedligt i årene 1856-58. Det første nummer udkom 1. januar 1856 - altså reelt dagen efter hans fratrædelse ved Indre Missions Tidende, hvilket også fremkaldte bitre reaktioner.

Midt i alle aktiviteterne pintes han af en stadig indre uro. Det uafklarede spørgsmål om dåben trængte sig på. Dette sammen med en stedse stigende usikkerhed omkring hans medlemskab af folkekirken førte til en endelig udtrædelse 1856.

I sin søgen efter et nyt tilhørsforhold kom han snart i forbindelse med både Grunnet'ske frimenigheder på Fyn og den såkaldte sydsjællandske menighed også kaldet den "Lammerske" opkaldt efter den dansk/norske præst og frikirkemand G.A. Lammers. Såvel frimenigheden i Sydsjælland som Lammers havde sammenfaldende synspunkter, hvilke samme synspunkter henholdsvis havde ført til Lammers udtrædelse af den norske statskirke og til frimenighedens oprettelse. Peder Sørensen besøgte Norge flere gange og havde her indgående samtaler med Lammers og folk fra den frimenighed der var blevet dannet i Lammers hjemby Skien. Uden at blive helt enig med disse norske separatister, mødte han dog megen forståelse i sine overvejelser omkring dåben og var nu stærkt på vej mod baptismen. Under et Lammers besøg i den sydsjællandske menighed tilsluttede Peder Sørensen sig - omend stærkt nølende - menigheden 1858. Men allerede året efter, hvor han bl.a. havde fungeret som medforstander, var han på tilbagetog. Under sine mange rejser i det jydske havde han ofte kontakt med baptister og baptistforsamlinger og efterhånden

blev det store tvivlspørgsmål så afklaret hos ham, at han i november måned 1859 lod sig baptist-døbe i den lille landsby Sejlflod ved Aalborg.

Honning-Blomsten.

En Samling af
Aandelige Sange,
hvori omtales
De Troendes herlige Naade-Stand,
og disse opmuntres til hellig Nidkjærhed for HErren, som vil at Hans Børn skulle være Jordens Salt og Verdens Lys og, som en udvalgt Slægt midt iblandt den vanartede Slægt, hædre sit himmelske Borgerskab ved en hellig Vandel, forende sit Liv i
JEsu Kjærligheds- og Lidelses-Samfund.
Saa bliver og
Verdens Børn formanede til Omvendelse
medens de endnu have Valget imellem
evigt Liv og evig Død.

Af
Peder Sørensen.

Første Deel.

Priis: 24 Sk. Dansk. — 16 Sk. Norsk.

B.U.H.

Ordrup pr. Ringsted.
Paa Forfatterens Forlag.
Trykt i Schous Bogtrykkeri i Ringsted.
1857.

Netop i disse år havde Honning-Blomsten vundet indpas i de gudelige forsamlinger, og den tredje og stærkt forøgede udgave med 226 sange udkom 1860. Peder Sørensen var en ikke ukendt mand i disse forsamlinger, og hans tilslutning til Baptistsamfundet har tilsyneladende heller ikke fundet sted i ubemærkethed. Hans forventninger til at være hjemmehørende i et samfund af ligesindede blev kun i begrænset omfang indfriet ved hans indlemmelse i hjemegnens baptistmenighed i Vandløse. Menighedens reaktion på den ad omveje endeligt "hjemkomne" oplevedes af Peder Sørensen som et anti-klimaks. Han var en ener og i sin holdning selvstændigt tænkende og i en vis forstand meget lidt autoritetstro. Han udtrykker i sin selvbiografi [44)] sin stærke tvivl om flertallets ofte påberåbte ret, og har sikkert i kraft af sin person og sin virksomhed været lidt af en "varm kartoffel" for menighedens ledere. Blev hans trang til personlig handlefrihed anfægtet så blev hans oprigtighed nok aldrig draget i tvivl. Da der i 1864 opstod en splittelse i menigheden omkring et trosspørgsmål, tog Peder Sørensen parti for en mindre gruppe af menighedens medlemmer, der var blevet udelukket. Dette skridt blev også hans udgang af det danske Baptistsamfund, og efter nogle år uden et fast menighedsforhold emigrerede han sammen med sin kone Marie og deres fire børn til USA. Her slog de sig ned i staten Wisconsin nærmere betegnet byen Yorkville i Racine County. Efter sin ankomst blev han igen optaget af Baptistsamfun-

det der og virkede som prædikant. 1872 blev han valgt til redaktør af et tidsskrift, som dog kun udkom i et prøveeksemplar.

1873 udtrådte Peder Sørensen igen af baptistsamfundet og den egentlige grund ser ud til at være skrupler som autoriseret prædikant i forhold til nogle trospunkter, han var uenig med baptistsamfundet i. Et af disse punkter har uden tvivl været hans overvejelser omkring helligdags-spørgsmålet. I sit nye hjemland traf han både Syvende Dags Adventister og sabbatsholdende baptister. De sidste stod formelt udenfor samfundet, da et sådant syn betød udelukkelse. Dette nye spørgsmål optog ham i lige så høj grad som spørgsmålet om dåben; men her blev der dog hurtigere truffet en beslutning. Fra indgangen af 1874 begyndte han og familien at helligholde "den syvende dag" lørdagen som helligdag [45].

o. "En søgende mand"

Hvis man med denne seneste udvikling skulle tænke sig Peder Sørensen placeret i en sikker bås, tager man fejl. Skønt han ofte giver udtryk for sin længsel efter åndeligt fællesskab blandt troende, og skønt han lige så ofte maner til indbyrdes kærlighed og forståelse, blev det formelle medlemskab af en menighed dog af mindre betydning i forhold til den personlige frihed, hvor der kunne handles efter overbevisning og samvittighed. Hans liv og sjælevindende virke var langt mere baseret på en åndelig opdagerfærd end et konformt samfundsliv. Han var alt andet end en oprører; men havde forlængst sat sig ud over de konfessionelle grænser og skel, der i hans øjne måtte forhindre en vigtig forståelse kristne imellem og en livsafgørende udvikling hos den enkelte. Uden formentlig at være sig det bevidst handlede han i dette helt i økumenisk ånd og forstand.

I et brev til trosvenner skriver han: "En Formaning, som engang blev mig given af en luthersk-kirkelig Broder, var: "Bliv en stadig Mand." - Men idet jeg skatter Formaningens Ord og vil gjerne anvende det, saa kunde jeg dog ei forene mig med den Broders Tanke, som udtryktes i Formaningen: "Bliv hos os," eller "bliv ved at være som vi". Hvad jeg forstaar ved Stadighed i Aanden er, at den Troende, der har fundet Saliggjørelsens Vei, fortsætter Vandringen i Lyset. Kan den som har seet Lys i Guds Lys, paa engang modtage alt det Lys, han behøver for sin hele Fremtid? Eller skal han anse sin Fremtid for en vedvarende Læretid? Dømmer selv heri. "Ere vi paa engang udlærte?" Eller, "har vi stedse behov for at lære?"" [46].

Skønt denne holdning i sin dybeste konsekvens ofte gjorde ham hjemløs og i sin natur førte ham langt omkring både konfessionelt og geografisk, synes han aldrig at have mistet sin "åndelige jordforbindelse". Han er ofte blevet fremstillet som ubeslutsom, ustadig og labil; men selv om hans skrupler og samvittighedsfulde overvejelser sjældent afklaredes natten over, så tegner der sig for den opmærksomme et endeligt billede af en usædvanlig stærk og oprigtig kristen personlighed, hvis skyldighed over for sin bekendelse aldrig fik ham til at nøjes med åndelige skorper og krummer; men en mand der ønskede sig hele og fuldværdige brød. Hverken som prædikant eller forfatter tiltog han sig nogen uberettiget autoritet, han var og forblev lægmand; men var i kraft af sin overbevisning om "åndens kraft" i sig ikke uden naturlig selvfølelse omkring sin virksomhed. På trods af den bemærkelsesværdige nidkærhed han lagde for dagen, synes der dog ikke at være noget belæg endsige dokumentation for tilstedeværelsen af sværmeriske eller fanatiske tendenser. Set på baggrund af hans ungdomsdrømme om en fremtid som forfatter er hans skrifter og poesi næsten blottede for påtagede "digteriske udtryk". Med en suveræn selvfølge skriver han, midt i romantikken, "gammeldags" vers om den "sande kristendom". I de senere år i USA kom der flere sange til, og skønt han ofte kæmpede en vanskelig kamp med metrikken i sine vers, er der mange vægtige grunde til at omfatte dette salme- og sangforfatterskab med anerkendelse og respekt. Man kan næppe læse nedenstående alvorlige strofer, med al deres himmellængsel og kærlige formaning, uden at gribes af de samme følelser.

Skynd Dig, Lammets Brude-Skare!
Skynd dig til Din Jesum hjem,
Skynd Dig gjennem Verdens Fare,
Kjæmp, arbeid og træng Dig frem!
See Du aldrig stille staaer,
At Du ei tilbage gaaer,
Hold Din Tanke i det Høie,
Hav Din Krones Glands for Øie!

Vær saa vaersom, saa aarvaagen
Idelig paa Bønnens Vagt,
At Du standses ei af Nogen
Som vil gjøre Dig forsagt!
Søg i al Din Trængsels Vee
Ikkun den Korsfæstede,
Som saa sødt sin Brud tiltaler
Og den bange Sjæl husvaler.

I Hans blodig' Favn og Arme,
Ved hans Sides aabne Saar
Hviil Dig, trods al Satans Harme,
Der er Fred som vel bestaaer;
Naar Du denne Fred da har
- Denne Fred saa dyrebar -
Har Du alt hvad Du behøver
Om end Meget Dig bedrøver.

Faer da fort, I Lammets Brude!
Hjemad fort mod Zions Slot,
Her er mørkt og trangt herude,
Her i Verden er ei godt,
I den arme Verdens Skjød
Er Fortabelse og Død;
Skynd Dig kjære! skynd Dig fremad,
Hold Din retning stedse hjemad. 47)

Ikke blot Peder Sørensens eftermæle fastslår denne hans bredt favnende holdning og virke blandt kristne af forskellige tilhørsforhold, men også den udbredelse hans sange fik blandt de samme kirkelige kredse bekræfter dette. Hans sange findes således optaget i samlinger hjemmehørende hos såvel adventister, baptister, metodister, missionsforbundet og flere. I den danske folkekirke er hans sange også kendte såvel fra Den danske Salmebog som i Indre Missions Hjemlandstoner.

Peder Sørensen døde 29. sept. 1897 og blev jordfæstet to dage efter på Raymond gravplads ved siden af sin hustru, som var død 8 år før.

I en sang som både i kristelig og poetisk forstand er lykkedes taler Peder Sørensen igen alvorligt og indtrængende til salmebrugeren om at vælge ret med evigheden for øje og om de vidunderlige konsekvenser et valg af himmelen indebærer.

Lad os vort Møde i Himlen bestemme
Mulig paa Jorden vi samles ei meer;
Men hvor langt bedre at mødes derhjemme,
Der hvor vor Jesum paa Tronen vi seer;
Der vi da skulle, som Herrens Forløste,
Evigt beundre Hans Kjærligheds Raad,
Der skal vi evig med Fryde-Sang høste
Hvad her vi saaede med Sukke og Graad.

Mødet i Himlen, o herlige Tanke,
Maatte den dybt ind i Hjertet os gaae,
At ikke SIndet nu skulde omvanke,
Der, hvor ei Aanden sin Næring kan faae!
Hvor som har Sager, som staae uafgjorte,
Skik dem tilrette, o gjør det med Flid!
Prøv Alt som indenfor Himmelens Porte!
Hastig til Ende er denne vor Tid. 48)

1. Oscar Lövgren: Hinsidesmotivet i vår Psalm och Sång. Psalm och sång, studier tillägnade Emil Liedgren. Lund 1959, s. 245.
2. P. Poulsen: Åndelig sang gennem loo år. Kbh. 1961, s. 38 f.
3. Anders Malling: Dansk Salmehistorie, bind I, Kbh. 1962, s. 121-22.
4. Åndelig sang gennem loo år. s. 4o.
5. Louis Blauenfeldt: Den Indre Missions Historie. Kbh. 1912, s. 6o. Paul Holt: Kirkelig For. f. d. indre Mission i Danm. gen. loo år. Kbh. 1961, s. 151.
6. S. Hansen & P. Olsen: De danske Baptisters Historie. Kbh. 1896, s. 8o. (Arne Jensen: Baptisternes historie i Danm. indt. 1864. Kbh. 1961, s. 187)
7. P. Sørensen: Erindringer fra svundne Dage. Yorkville, Racine Co. Wisconsin USA, 189o.
8. Advent Tidende. Battle Creek. Michigan, USA, fra 1872-
   Sandhedens Tidende. Samme sted, fra 1877-
   Evangeliets Sendebud. College view, Nebraska, USA, fra 1871-
   Folkevennen, Chicago, Illinois, USA.
9. P. Sørensen: Honning-Blomsten. En Samling af Aandelige Sange. 2. del, Ordrup, Ringsted, 1857, s. 64.
10. P. Sørensen: Min Troes Vidnesbyrd. Aandelige Sange passende til Brug i Gudelige Forsamlinger. Kbh. 1852, s. 4.
11. P. Sørensen: Nød og Hjælp. Nogle Træk af et Menneske - en Kristens Liv, indtil hans to- og fyrretyvende Aar. Kbh. 186o, s. lo.
12. Min Troes Vidnesbyrd. 1852, s. 18.
13. Nød og Hjælp. 186o, s. 3o ff.
14. Samme. s. 83.
15. Erindringer fra svundne Dage. 189o, s. 2.
16. Nød og Hjælp. 186o, s. 87.
17. P. Sørensen: Et lille Forsøg til Afhandling om Det skrevne Guds Ord. Ringsted 1856, s. 7.
18. Samme.
19. Nød og Hjælp. 186o, s. 46-47.
20. Samme. s. 36.
21. Samme. s. 4o.
22. Samme. s. 261.
23. Samme. s. 83.
24. Nød og Hjælp. 186o. s. 89.
25. Den indre Missions-Tidende, nr. 1, januar 1854, s. 3, stk. 3.
26. Af kirkehistorisk litteratur kan nævnes: P.G. Lindhardt: Den danske Kirkes Historie VII, 1958. P.G. Lindhardt: Vækkelser og kirkelige retninger, 1951 og 1978. Louis Blauenfeldt: Den Indre Missions Historie, 1912. Paul Holt: Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark gennem loo år, 1961.
27. Sendebudet, nr. 1, januar 1856, spalte 6.
28. Se oversigt over PS. sangbogsudgivelser.
29. Meddelt af pastor Emil Larsen, København.
30. P. Sørensen: Honning-Blomsten, 5. udg. Salmer og Sange til Brug ved Opbyggelse i Forsamling og i Hjemmet, 1877.

31. Honning-Blomsten, 2. udg. 1859, s. 47, samt i udg. 186o, 1863 og 1877.

32. P. Sørensen: Den Fremmedes Hjemlands-Sange paa Reisen igjennem Udlandet. Ringsted 1867, s. 3, strofe 6.

33. Samme. s. 53.(3 strofer af ialt 5)

34. Samme. s. 64-65. (3 strofer af ialt 7)

35. Honning-Blomsten, 1. udg., 1. del, Ringsted 1857, s. 3.

36. P. Sørensen: De bodfærdige Synderes Lov-Sange for Sjæle-Vennen Jesus ved den hellige Nadvere. Kbh. 1858, s. 3.

37. Honning-Blomsten, 5. udgave, Kbh. 1877, s. 361.

38. Samme. s. 3o5, samt i Aandelige Sange, udgivet som Tillæg til Honning-Blomsten 1863, s. 28.

39. Honning-Blomsten. 3. udgave, 186o, s. 254 ff., samt i Honning-Blomsten, 5. udgave 1877, s. 36 ff.

4o. Den Fremmedes Hjemlands-Sange 1867, s. 23, samt Honning-Blomsten, 5. udgave 1877, s. 23.

41. Tillæg til Honning-Blomsten, 1863, s. 7, samt i Honning-Blomsten, 5. udg. 1877, s. 274.

42. Hjemlandstoner. Kbh. 1895, s. 378-79, samt i Bibelske Salmer og Lovsange (Adventistsamfundet) Battle Creek, Michigan, USA 1896, s. 1o3 (formentlig også i samme sangbog fra 1881).

43. Honning-Blomsten, 5. udgave, 1877, s. 373.

44. Erindringer fra svundne Dage. 189o, s. 7o ff.

45. P. Sørensen: Artikel: Gamle Troes-Venner. Bihang till "Tjenaren" mars 1899, 49o Winnemac Ave., Chicago, Ill. USA.

Erindringer fra svundne Dage. 189o, s. 8o ff.,

"Advent Tidende" for mdr. jan., feb. og marts 1876.

46. Artiklen: Gamle Troes-Venner, s. 21 (se note 45 ovenfor).

47. Honning-Blomsten. 186o, s. 2o3, samt i udgaverne fra 1863 og 1877.

48. Den Fremmedes Hjemlands-Sange. 1867, s. 63, samt i Honning-Blomsten 5. udgave. 1877, s. 212.

Oversigt over Peder Sørensens sangbogs-udgivelser
(ordnet kronologisk)

udgivelsesår	titel	antal sange
1842	Fire salmer eller aandelige Viser til Guds Navns Forherligelse i hans fattige Fødsel.	4
1845	Mine Paarørende. Gudelige Sange.	11
1850	Aandelige Sange.	20
1850	Aandelige Sange.	20
1852	Min Troes Vidnesbyrd. Aandelige Sange til brug i Gudelige Forsamlinger.	35
1853	Den Troendes Kamp og Bestræbelse for at blive bestandig indtil Enden.	5
1855	Nogle faa Kommunion-Sange brugelige for saadanne Kristne, som retteligen og som værdige Gjæster ville møde ved Herrens Naadebord.	10
1855	Sange til Brug ved de halvaarlige Møder som afholdes af Foreningen for Den indre Mission.	10
1855	Nogle Morgen- og Aften-Sange, med et Tillæg af flere aandelige Sange	19
1857	Honning-Blomsten. En Samling af Aandelige Sange. (i tre dele) 1. udgave.	88
1858	De bodfærdige Syndres Lov-Sange for Sjæle-Vennen Jesus ved den hellige Nadvere.	40
1859	Honning-Blomsten. En Samling af Aandelige Sange. 2. udgave.	115
1859	En lille Samling af Aandelige Sange.	32
1860	Honning-Blomsten. En Samling af Psalmer og Aandelige Sange. 3. udgave.	226
1863	Honning-Blomsten, en lille gudelig Sange-Bog. 4. udgave.	279
1863	Aandelige Sange udgivne som Tillæg til Honning-Blomsten.	59
1867	Den Fremmedes Hjemlands-Sange paa Reisen igjennem Udlandet.	200
1877	Honning-Blomsten. Salmer og Sange til brug ved Opbyggelse i Forsamling og i Hjemmet.	526

OVERSIGT OVER PEDER SØRENSENS LITTERÆRE UDGIVELSER (ikke sang-samlinger).

1841 Samling af nye og komiske Digte, til Tidsfordriv for Landalmuen. Kbh. 16 s.

1848 Vil Du omvende Dig og blive salig, eller forblive den Du er og blive fordømt? Ordrup pr. Ringsted. 8 s.

1851 En Lægmands-Tale. Ringsted. 16 s.

1853 Prædiken over vor Herres og Frelsers Jesu Christi Lidelse og Død, paa Langfredag. Ringsted. 3o s.

1853 Tvende Taler. Ringsted. 32 s.

1853 Alvorlige Tanker og Betragtninger over den sande Gudsfrygts Nytte, foranledigede ved den i Sommeren 1853 i Kjøbenhavn indtrufne og paa flere steder sig udbredende Kolera-Epidimi. 8 s.

1854 Betragtning over Evangeliet paa den niende Søndag efter Trinitatis. Ringsted. 24 s.

1855 Betragtning over Evangeliet paa den tiende Søndag efter Trinitatis. Ringsted. 16 s.

1855 Aandelige Breve. Ordrup pr. Ringsted. 32 s.

1856 Betragtning over Jesu Christi Lidelse og Død paa Langfredag. 2.opl. København. 32 s.

1856 Et lille Forsøg til Afhandling om Det skrevne Guds Ord. Et Par Ord til Kristnes alvorlige Overveielse. Ringsted. 32 s.

1858 Opdagelser ved det menneskelige Hjertes Afklædning i nogle blandede Smaastykker. Ordrup pr. Ringsted. 64 s.

1858 Sabbaths-Timer, eller Opbyggelige Betragtninger. Ordrup pr. Ringsted. 64 s.

1859 Et velmeent Alvors-Ord til uomvendte Præster og Lærere. Kbh. 32 s.

1859 Om Tidens Korthed og Kostbarhed. Et Alvors-Ord til Alle, som ikke i Evigheden ville fortryde at have forspildt Naade-Tiden. Ringsted. 16 s.

186o Nød og Hjælp. Nogle Træk af et Menneskes - en Kristens Liv, indtil hans to- og fyrretyvende Aar. Kbh. 32o s.

1861 Sand Omvendelse eller evig Fortabelse. Et Overbeviisnings- og Formanings-Ord til stakkels uomvendte Mennesker. Kbh. 16 s.

1861 Den sidste Time. Et Opmuntrings- og Formanings-Ord til stakkels Mennesker, at skynde sig med den rette Beredelse til at møde den Herre, som siger: "See jeg kommer snart". Kbh. 96 s.

1861 Om Guds Kald til Mennesket. Advarsel mod Unddragelsen. Kbh. 48 s.

1862 En Varsel ved Evighedens Port. Kbh. 96 s.

1862 Formanings-Ord til Mennesker af flere Slags. Kbh. 16 s.

1863 Alvorlig Paamindelse til at søge den gode Deel: Sjælens Frelse og Salighed. Kbh. 24 s.

1863 Alvorlige Varsler til Menneskene i Verdens sidste Tid. Kbh. 16 s.

1863 Gudelige Taler. Kbh. 64 s.

1864 Om Krigen og dens Ophav. Nogle Ord til gavnlig Betænkning. Kbh. 16 s.

1864 En Skik i Israel. Aalborg. 16 s.

1865 Veien mellem Afveiene, paapæget igjennem et lille Uddrag af Læren om Kjødets Korsfæstelse. Kbh. 48 s.

1865 Om en liden Stund. Et Venne-Raad til Alle, som ville antage det og lade sig frelse fra det store Onde: Synden, som er Folkets Fordærvelse. Kbh. 16 s.

1866 Trolovelsen ene for den Elskedes Skyld. 15 s.

1866 Adams-Familien eller Den vanartede Slægt. Kbh. 16 s.

187o Et Raab om Midnat, eller Venskab kronet med Ubluhed. 32 s.

187o Kjærlighedens Grav. Kbh. 64 s.

187o Om Vor Herres Husholdnings-Orden under den ny Naade-Pagt. 16 s.

187o Kristendom og Brændeviins-Drik. Kbh. 16 s.

187o Lærdom af Kristi Fattigdom. Ringsted. 15 s.

1871 Et lille Afskeds-Ord til mine uforglemmelige Troes-Venner i Norden. 16 s.

1871 Hør o Israel! og tillige Du Fremmede! 16 s.

1875 Endens Komme. Et Advarsels-Ord til Menneskene i de sidste Dage. Yorkville, Racine Co. Wisconsin, USA. 16 s.

1875 Det betydningsfulde Eengang! Udgivelsessted som ovenfor. 4 s.

1875 Naar kommer Din Time. Udg. som ovenfor. 4 s.

1875 Det gode Valg. Udg. som ovenfor. 4 s.

1875 Den seirende Tro. Udg. som ovenfor. 4 s.

1888 De adspredte Guds Børns Bestemmelse til at blive Een Hjord, som der er Een Hyrde. Udg. som ovenfor. 12 s.

1888 Kjærlighedens Grav (ny udgave) Chicago, Illinois, USA. 64 s.

189o Erindringer fra svundne Dage. Yorkville, Racine Co. Wisconsin. USA. 9o s.

1854-55 Redaktør af Indre Missions-Tidende.

1856-58 Redaktør og udgiver af tidsskriftet: Sendebudet.

1854-96 Forfatter til en lang række artikler i forskellige danske og amerikanske tidsskrifter.

OVERSIGT OVER VIGTIGE DATA I PEDER SØRENSENS LIV OG VIRKE

1818 19. november født på gården Nyvang (Nyvangsgaard) (1931: gård som nu tilhører Otto Hansen) Haraldsted mark, Haraldsted sogn, Ringsted, Sorø amt. Forældre: Søren Pedersen og Katrine Nielsdatter.

1824 Peder Sørensens hustru: Marie Nielsen fødes 26. november i Sonnerup, Københavns amt, som datter af gårdmand Niels Hansen, siden bosiddende i Allindelille ved Ringsted.

1841 PS udgiver: Samling af nye og komiske Digte, til behagelig Tidsfordriv for Landalmuen. Kbh.

1842 PS omvendes, delvist gennem påvirkning fra baptistprædikant.

1842 PS udgiver: Fire Salmer eller aandelige Viser til Guds Navns Forherligelse i hans fattige Fødsel.

1845-1871 Aktiv lægprædikant i Danmark og dele af Skandinavien og samtidig forfatter og udgiver af flere sang-samlinger og opbyggelige skrifter.

1847 Peder Sørensen og Marie Nielsen vies 8. dec. i Haraldsted kirke. Forlovere: Hans Ferdinansen, indsidder i Allindemagle, samt Maries far Niels N.H.S. Hansen, gårdmand i Allindelille.

1848 PS udgiver: Vil Du omvende Dig og blive salig, eller forblive den Du er og blive fordømt. Ordrup pr. Ringsted.

185o Ved folketælling 1.2. opgives i listerne at Peder Sørensen og hustru er bosiddende i et hus i Allindemagle sogn og udover deres navne opgives et barn Karen Marie Pedersen, 2 år, født i Haraldsted sogn.

1853 PS medstifter af Indre Mission.

1854-1855 PS redaktør af Indre Missions-Tidende

1856-1858 PS redaktør og udgiver af tidsskriftet: Sendebudet.

1856 PS udtræder af Folkekirken.

1857 PS forfatter og udgiver Honning-Blomsten for første gang.

1858 PS medlem og medforstander i den sydsjællandske menighed (Den Lammerske menighed).

1859 Baptistdøbt og optaget i Baptistsamfundet.

186o PS skriver og udgiver selvbiografien: Nød og Hjælp.

1864 PS forlader Baptistsamfundet.

1871 PS og familien: hustru og fire børn - Marie, Anna, Jacob og Johannes, udvandrer til USA - Yorkville, Racine Co. Wisconsin.

1871 PS optaget i det am. baptistsamfund som prædikant og redaktør af tidsskr. Den skandinaviske Baptist-Missionær og Eliezer.

1873 PS forlader det am. baptistsamfund.

1874 PS og familien begynder at helligholde Sabbaten (lørdag) og er samtidig tilknyttet adventistsamfundet uden formelt at være medlem.

1871-1897 Fast leverandør af artikler til tidsskrifter hjemmehørende i henholdsvis Adventistsamfundet, Baptistsamfundet, Metodistsamfundet og Congregationalisterne m.fl.

1877 PS udgiver den største udgave og samling af Honning-Blomsten med ialt 526 sange. Udgivet i Danmark. Kbh.

1889 PS hustru dør 25. november, 65 år gammel, begravet på Raymond gravplads.

189o PS forfatter og udgiver erindringsbogen: Erindringer fra svundne Dage. Udgivet i USA.

1897 Peder Sørensen dør 29. september, næsten 79 år gammel og begraves på Raymond gravplads, Racine Co. Wisconsin. USA.

FIRE HIDTIL UTRYKTE GRUNDTVIG-BREVE - TIL BELYSNING AF GRUNDTVIGS FORHOLD TIL C. E. F. WEYSE, HANS MATTHISON-HANSEN OG CORA NYEGAARD.

AF HENRIK FIBIGER NØRFELT

Udgangspunkt for den følgende redegørelse er fire hidtil utrykte Grundtvig-breve, som findes på Det kgl. Bibliotek. Hver for sig bidrager de med nye oplysninger om forholdet mellem Grundtvig og samtidens kirkemusikere/komponister, herunder om udviklingen i den tidlige grundtvigske sang og ikke mindst om tilblivelsen af "vuggevisen" *Sov sødt, barnlille.*

Det første af brevene er fra Grundtvig til *Musikforeningens administration*, dateret 19. marts 1852; det andet er fra Grundtvig til domorganisten i Roskilde, *Hans Matthison-Hansen*, dateret 23. december 1845; det tredie er fra Grundtvig til *overhofmarskal von Levetzau*, dateret 7. april 1846; og det fjerde skrev Grundtvig til *Johs. Ferd. Fenger*, der var sognepræst i Lynge ved Sorø, dateret 28. maj 1844.

Grundtvigs forbindelse med de komponister, som i årenes løb forsynede hans salmer med nye melodier, er kun sporadisk og sparsomt belyst. Det er mærkeligt, at den digter, der som kun få andre kom til at bidrage til den danske salmeskat, tilsyneladende kun havde en ret perifer forbindelse til de komponister, som gennem nykomponerede melodier var med til at bringe hans salmetekster ud til den syngende menighed [1].

Man har søgt at besvare dette spørgsmål ved at henvise til to forhold: For det første var Grundtvig primært digter og sekundært salmebogsredaktør. Han fandt det mere attraktivt at bidrage med duelige salmetekster i nutidig sproglig og poetisk form fremfor at sætte sit redaktionelle stempel på en salmebog. Grundtvig var ofte usikker over for, om en given tekst egnede sig for menighedens mund (ét eksempel blandt flere er, hvad han siger om *Talsmand, som på jorderige* i det senere citerede brev til Johs. Ferd. Fenger). Først da Grundtvig i en moden alder (fra omkr. 1843) så sig nødsaget til at påtage sig rollen som salmebogsredaktør, blev han for alvor stillet over for spørgsmål, der havde med kirkemusikken - her

melodivalg - at gøre. Det er værd at mærke sig, at den af Grundtvig redigerede *Fest-Psalmer*, var et *tillæg* til datidens autoriserede salmebog, *Evangelisk-kristelig Psalmebog*. Det var først efter Grundtvigs død, at folk med grundtvigsk tilhørsforhold omarbejdede hans salmebogstillæg, så det fik karakter af et alternativ til den autoriserede salmebog.

For det andet har man ment at kunne finde en forklaring af Grundtvigs beskedne forbindelse med samtidens komponister i det enkle forhold, at han var umusikalsk. Man støtter sig til udtalelser fra ungdomsårene i Dag- og Udtogsbøgerne (18o2-55) [2] samt til senere udtalelser om emnet i *Brage-Snak-forelæsningerne* (1843) [3]. Der er ingen grund til at afvise eller bortforklare disse udtalelser, men for at forstå dem rigtigt må de læses i den sammenhæng, de er fremsat i. Samtidig må de sættes i forhold til det arbejde, Grundtvig udførte med melodiangivelser i de senere salmepublikationer. Ikke mindst er det sidste forhold vigtigt, hvis man vil danne sig et dækkende billede af hans forhold til kirkemusikken.

Th. Laub udtrykker i sin bog *Musik og kirke* (s. 147f)ærgrelse dels over Grundtvigs smag i kirkemusikalske spørgsmål, dels over at tiden savnede en musikkyndig som Grundtvigs medarbejder. 1983 påviste jeg i min oversigt over melodierne til Grundtvigs a-salmer i Den danske Salmebog, at der fremfor at være tale om dårlig smag eller manglende holdning bag Grundtvigs melodianvisninger netop er tale om en gennem årene ganske bevidst og afklaret holdning i denne sag. De romantiske melodier - *samtidsmelodierne* - kom til at spille en stor rolle i Grundtvigs melodianvisninger og dermed for den grundtvigske sang i almindelighed [3]. Laub, der havde en anden opfattelse end Grundtvig af disse melodier, tog som følge heraf også afstand fra Grundtvigs musikalske holdning og smag i det hele taget. Den salmemusikalske forskning har været stærkt præget af Laubs synspunkter i dette spørgsmål - så stærkt, at man i forbindelse med Den danske Salmebog fra 1953 så bort fra en væsentlig del af Grundtvigs melodianvisninger. Man mente ikke på daværende tidspunkt at kunne acceptere dem som resultat af Grundtvigs bevidste overvejelser så lidt som udtryk for en levende tradition i de grundtvigske kredse.

Grundtvig og C. E. F. Weyse.

Der findes kun få skriftlige vidnesbyrd om en forbindelse mellem Grundtvig og Weyse. Der var slet ikke tale om et tæt forhold mellem

dem, som tilfældet var mellem B. S. Ingemann og Weyse. Men at der i alt fald på ét tidspunkt må have været tale om et samarbejde mellem dem, har vi digterens egne ord for - hvilket jeg senere skal vende tilbage til.

I det for Grundtvig så bevægede år 1826 komponerede Weyse sin melodi til Grundtvigs gendigtning af *Den signede dag med fryd vi ser*. Teksten blev bragt sammen med to andre i et særtryk, som Grundtvig udgav til brug ved 1000-årsfesten pinsedag den 14. maj 1826. Det var meningen, at disse tre salmer skulle synges ved pinsedagens fropræditen i Vor Frelsers kirke på Christianshavn, hvor Grundtvig var præst. Grundtvig vidste, at der fandtes en melodi til versemålet. I en notits til salmen i særtrykket oplyser Grundtvig nemlig, at hans arbejde "er en Bearbeidelse af den ældgamle Danske Dag= Vise, (Morgen=Psalme) som findes i *Hans Thomasens* Psalmebog S. 316, ...", en tekst, som dér er forsynet med en melodi, vi i dag kan finde i Den danske Koralbog som nr. 128. Om nu Grundtvig, Vor Frelsers kirkes daværende organist, Frederik Christian Grüner, eller andre har ment, at melodien ikke var brugbar, får stå hen. Om forbindelsen Grundtvig-Weyse findes der under alle omstændigheder et udsagn fra Grundtvig i *Kirkespejl* [4], hvor man kan læse: "..... og De veed nok, da man i 1826 her inde holdt Tusindaars-Festen til Ansgars Minde, da maatte jeg ikke i Vor Frelsers Kirke lade synge vor gamle Dagsang "Den signede dag, som vi nu ser", som jeg dertil havde opfrisket og faaet Weyse til at sætte paa Noder, ...". Ifølge denne udtalelse er der ikke tvivl om Grundtvigs rolle i sagen, nemlig at han har tilskyndet Weyse til at skrive en melodi. Man bør dog nok være opmærksom på, at der er gået 35 år mellem det passerede og Grundtvigs referat af begivenhedsforløbet. Grundtvigs særtryk med *Den signede dag* udkom i 1. oplag den 28. april 1826, men *uden* Weyses melodi, som først dukkede op på et indsat blad i forbindelse med 2. oplag, der forelå 25. maj samme år [5]. Weyses melodi dukker altså op som et "tillæg"; der var således *ikke* afsat plads til den i den oprindelige tryksag, ligesom Grundtvig ikke i melodihenvisningen henviser til melodien.

Disse forhold tyder på, at melodien er kommet til, efter at særtrykkets 1. oplag er sat hos bogtrykkeren, men dog inden 2. oplag udkom. I *Adresseavisen* kunne man 28. april 1826 læse: "De, som have kjøbt Exemplarer af 1. Oplag, og ønske at eie den af Prof.Weyse componerede Musik til den første Psalme, kunne afhente denne uden Betaling, naar Exemplarer af Psalmerne forevises."

Weyses melodi, som skulle vise sig at blive indledningen til en ny æra i dansk salmesangs melodihistorie, var næppe den melodi, Grundtvig havde forestillet sig som den gendigtede salmes musikalske formidler på pinsedagen 1826. Til det brug har han uden tvivl tænkt på den melodi, som knytter sig til tekstforbilledet i Thomissøns salmebog s. 316. Grundtvigs accept og formidlingen af Weyses melodi i forbindelse med 2. oplag af særtrykket fra maj 1826 afspejler den samme tendens, som senere kommer til udtryk i hans melodianvisninger i salmebogstillægget *Fest-Psalmer*: De gamle koraler fastholdes i et vist omfang, men afløses i overvejende grad af samtidsmelodier. At denne tendens ikke kun havde med Grundtvigs egen holdning at gøre, taler en anmeldelse i *Dansk Kirketidende* 1845, sp. 3o7-312, sit tydelige sprog om. Her giver anmelderen (efter sproget at dømme, Grundtvigs yngre ven, R. Th. Fenger) i forbindelse med anmeldelsen af 2. udgave af Kingos salmer ved P. A. Fenger det ældre, tyske melodimateriale flg. karakteristik: "..... en stor Deel af de nu brugte Choral-Melodier ere af tydsk Herkomst, tildeels kun lidet passende for vort Folk, vanskelige at lære, og for det meste alt for eensformige og slæbende. De nye Psalmer [hvormed der sikkert tænkes på Grundtvigs] skabe sig nok en ny Tone, og hvorfor skulde ikke, ogsaa med Hensyn til Sangen, det Nye slutte sig til det Gamle, til destor større Vederqvægelse?"

I klar forlængelse af dette synspunkt skriver Andreas Leth i: *Et par Ord om Psalmer og Psalmesang* [6] om behovet for en afløsning af Pontoppidans salmebog for slet ikke at tale om Evangelisk-kristelig salmebog. Leth finder, at den kristendom, som lå bag Pontoppidans salmebog og tiden deromkring samt omkring Evangelisk-kristelig salmebog, måtte vige for en ny. Man har nemlig glemt opstandelsens kraft over lidelsernes samfund - den levende frelser over den døde. Lønkammeret og hjertetemplet må ikke få os til at glemme kraften i menighedens og den hellige almindelige kirkes samfund. At vi hellere skal skue mod kronen fremfor mod korset, vil betyde, at vi vil foretrække den nye sang med omkvæd som *Halleluja* eller *Gud ske lov* fremfor den gamle sangs *Kyrie eleison*. Visheden om vor forløsning gennem Kristi lidelse, død og *opstandelse* vil føde glæde af sig selv, den glæde, som kan høres i den nye sangs frejdige, jublende toner. Så vidt Andreas Leth.

Alt, hvad der mindede om den gamle, tunge salmetone, så man gerne udskiftet med nye danske og mere levende melodier. At Grundtvig

alligevel anså melodierne til *Den signede dag* fra Thomissøn som brugbar, må kunne udledes deraf, at han så sent som i 1843 i forbindelse med den utrykte salmesamling *Psalmeblade til Kirkebod* mente, at man kunne anvende melodiens første fire linier til *Apostlene sad i Jerusalem*. At Grundtvig med denne anvisning har tænkt på melodien fra Thomissøn og ikke på Weyses melodi, kan man slutte deraf, at brugen af Weyses melodi er umulig. Det er den, fordi hver strofe i givet fald ville slutte på hovedtoneartens kvint, hvilket ville være en praksis, som er fuldstændig uden sidestykke i den lutherske salmesangs historie, hvorimod de fire første linier af melodien af Thomissøn kan udgøre en melodi til formålet. Grundtvigs melodiforslag fra 1843 var altså ikke helt så ukvalificeret, som man gennem mange år har antaget det for at være.

Vender vi tilbage til forholdet mellem Grundtvig og Weyse, finder man desværre ikke oplysninger af betydning i den trykte samling af Weyses breve [7]. Man henvises til nogle få passager i breve fra tiden april-juli 184o. Her taler Weyse i lidet flatterende vendinger om Grundtvig, der er "begyndt med sine gamle Nykker" - med hvilket Weyse sigter til, at Grundtvig havde taget til genmæle mod den gejstlige øvrighed. Weyse mente, at Grundtvig i et avisindlæg havde vist, "hvor lumsk, løgnagtig og (hvad der har meest frappert mig) *uvidende* Grundtvig har viist sig for Verdens Øjne, saa at egentlig ingen retskaffen Præst mere kan være bekjendt at tage hans Parti. Men hos somme Folk hjelper Alt dette aldeles Intet, de læse ikke hvad der skrives imod ham, og troe paa hans Ord, som paa et Evangelium". Den strid, Grundtvig p.t. befandt sig i, var om alterbogen, hvor bølgerne gik højt mellem Grundtvig på den ene side og J. P. Mynster/H. N. Clausen på den anden. I Weyse-brevene omtales tillige - med slet skjult jalousi - at dronning Caroline Amalie har "opslaaet sin Andagtsbopæl i Vartoukirke hos Grundtvig". Weyse havde nok hellere set, at den virak, som dronningens tilstedeværelse ved gudstjenesterne i Vartov afstedkom, var blevet Frue kirke, hvor han selv havde sit virke, til del.

Gennem en anden skriftlig kilde kan der imidlertid kastes en anelse lys over den tidlige forbindelse mellem Grundtvig og Weyse, nemlig gennem breve - eller udkast til sådanne - fra baron Hendrik Stampe, Nysø, til Weyse. Herregården Nysø blev i 18oo-tallet et samlingssted for tidens kunstnere og kulturpersonligheder. Baroniets indehaver, Hendrik Stampe (1794-1876), var en excentrisk person, som efter et par akutte anfald af sindsforvirring aldrig kunne på-

tage sig noget virkeligt arbejde. Han komponerede og digtede selv. At han higede efter anerkendelse hos bl.a. Weyse, fremgår klart af breve eller udkast til sådanne [8]. Stampe skriver 29. december 1825 til "Kjære, kjære, inderlig kjære Weyse! - altsammen i en opstemt, sødladen tone. Stampe beretter om, at han den foregående nat med tårerne løbende ned ad kinderne for første gang i sit liv har komponeret en melodi. Det var til salmen *Et lidet barn så lysteligt* , en tekst som han tilskriver Ingemann!

I brevet står videre: "Hvis du finder den [melodien] opbyggelig, gaae da til Grundtvig, viis ham dette Brev og siig ham at han og Du og Ingemann og jeg ville samvirke for Kirken, de to med Poesi og vi to (Generalbas lærer jeg nok med Guds Hjælp) med Musik." Det fremgår ikke af brevet, om der i december 1825 var forbindelse mellem Grundtvig og Weyse, eller om den blev skabt i de nærmeste måneder derefter - måske i forbindelse med dette brev? Stampes bemærkning er dog interessant nok. At Weyse følte sig omklamret og ubehagelig tilmode ved Stampes anmassende facon, fremgår utvetydigt af et brev langt senere fra Weyse (til Chr. Nicolaj Wulff, dateret 25. november 1839): "Til Reisen til Nysøe vil jeg neppe kunne resolvere mig, thi det er umuligt at blive fri for Mandens [Hendrik Stampes] musikalske Raserie, hvormed han alt her i Kjøbenhavn næsten har dræbt den evig forfulgte quasi Hogartske Musicus [= Weyse selv] .....".

Gennem citatet fra Weyse-brevet får man et billede af, hvordan komponisten - i alt fald på sine sidste år - så på digteren Grundtvig. Det omvendte billede: digterens syn på komponisten - ved man næsten endnu mindre om. Et lille glimt giver et utrykt Grundtvigbrev dog [9].

1 Kbvn 1852 Marts 19

Til
Musikforeningens
5 Administration!

Med Tak for den Op-
mærksomhed, den høitærede Admi-
lo nistration ved Et af Deres Med-
lemmer har viist mig, lader jeg følge

et Sanghefte, hvor under No 631.
findes de 4 Vers jeg helst ønsker aftrykte med Musikken til
15 "Deilig er den Himmel blaa"
og i Henseende til *"Villemoes"*
der findes i Boisens "Nye og gamle Viser af og for det Danske Folk 185o." et *Udvalg* af
2o Sangvers som jeg billiger, men skal dog intet have imod, om deraf udelades 4de (Han var Dreng osv.) 8de (Villemoes, du maatte gaae) og 9de (Hører det
25 I Piger smaa).
Turde jeg bede om at see Correcturen, vilde jeg være saameget des sikkrere paa Aftrykkets Nøiagtighed.
3o ærbødigst
N.F.S.Grundtvig

Det medlem af *Musikforeningen*, Grundtvig omtaler i brevets linier 1o-11, må være Weyse. Grundtvig omtaler ikke Weyse med videre sympati eller interesse, blot som én, der har udvist ham opmærksomhed ved at sætte hans digte i musik. Lejligheden havde dog været til stede for Grundtvig til at give sin tilfredshed udtryk, om den ellers var til stede.

I 1852 udgav Musikforeningen *C.E.F.Weyse: Romancer og Sange*, hvori nr. 34 er *Deilig er den Himmel blaae* og nr. 42 *Kommer hid, I Piger smaa* - samlingens eneste digte af Grundtvig.

Sanghæftet, som omtales i linie 12 er *Fest-Psalmer*, hvor *Deilig er den Himmel blaa* står som nr. 631.

Det blev få, men unikke melodier, Weyse skabte til Grundtvig-salmer. Fire af disse har en fremtrædende plads i vor salmesangstradition: *Den signede dag med fryd vi ser, Det er så yndigt at følges ad* (hvor Grundtvigs tekst dog er skrevet til Weyses melodi og ikke omvendt), *Dejlig er den himmel blå* samt *Velkommen igen, Guds engle små.*

Grundtvig og Hans Matthison-Hansen.

Grundtvigs salme *Som forårssolen morgenrød* indgik oprindelig i en påskekantate fra 1846 [10]. I kantatens trykte tekst [11] anføres lakonisk: *Musiken af Hansen. Steen Johansen* anfører [12] denne *Hansen* som *Christian Julius Hansen*, født 1814, død 1875, organist ved Garnisons kirke i København 1845-51. Nærmere undersøgelser - herunder et utrykt Grundtvig-brev - afslører imidlertid, at det er en anden "Hansen", som er kantatens komponist, nemlig *Hans Matthison-Hansen*, født 18o7, død 189o. H. Matthison-Hansen var domorganist i Roskilde i årene 1832-9o. Det utrykte Grundtvig-brev [13] lyder:

Kiøbenhavn
23 Decbr 1845.

Høistærede!

Efter Deres Ønske følger
hermed Udkastet til en Paaske-
Cantate, saaledes, som jeg uøvet
i det Slags Arbeider, kan giøre
den. Skulde der i det Enkelte
være Noget, De for Musikens Skyld,
ønskede anderledes, beder jeg Dem
lade mig det vide, da jeg saa gierne
skal søge at ændre det.
Da jeg endnu ikke har hørt Noget
fra Marschallatet, kan jeg na-
turligviis hverken selv indsende
eller paa mine Vegne lade Can-
taten indsende; men hvad De
paa Deres egne Vegne i den
Henseende vil giøre, har jeg
intet imod.

ærbødigst
N.F.S.Grundtvig

S.T.
Hr. Organist Hansen
i
Roskilde.

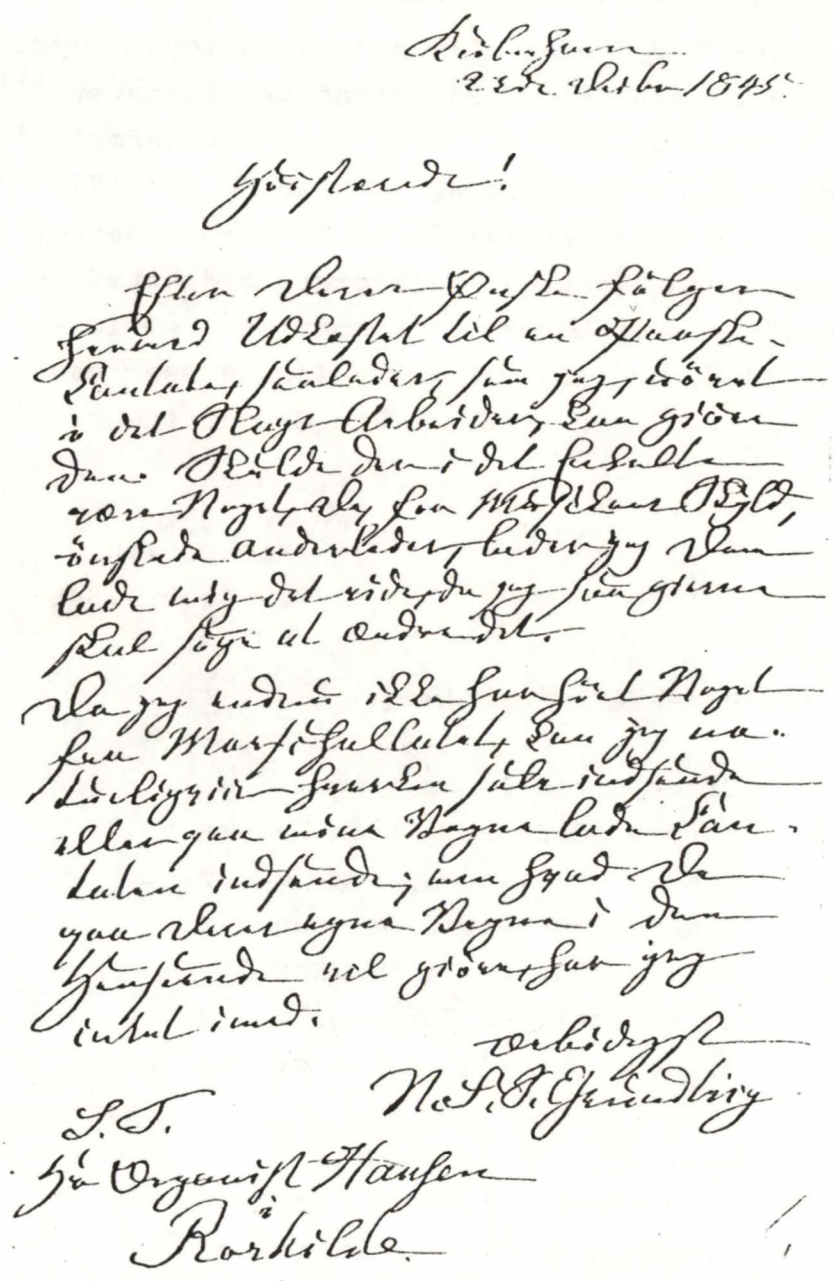

Kjøbenhavn
23de Octbr 1845.

Høitærede!

Efter Deres Ønske følger
Jeremiad Udkastet til en Pinse-
Kantate, saaledes som jeg troer at
i det Store Arbeidet, som grøn-
dede Skilde den i det fabelde
vore Nordiske Fru Mythens Skjald,
ønskede andre Digtere, lader jeg Dem
lade mig det vidende jeg som gerne
skal søge at udrette.
Naar jeg endnu ikke har faaet Nogel
fra Marsk Hallulah, som jeg ma-
tøkligvis formoder saae indsende
eller gave mine Vegne lade Kan-
taten indsende; men Ønsket De
gave Deres egne Vegne i den
Henseende vil gjøre saa jeg
intet imod.

Ærbødigst
N. S. F. Grundtvig

L. S.
Hr Organist Hansen
i
Roskilde.

Det hidtil utrykte brev som Grundtvig d. 23. december 1845 skrev til domorganisten i Roskilde, Hans Matthison-Hansen.

Så vidt vides førte samarbejdet omkring påskekantaten ikke til andre fælles opgaver mellem Grundtvig og Hans Matthison-Hansen - der findes ikke i trykte brevsamlinger nogen form for korrespondance mellem de to personer. H. Matthison-Hansen komponerede dog senere melodier til flere Grundtvig-tekster, herunder *Dejlig er den himmel blå* og *Trods længselens smerte*.

Grundtvigs samarbejdsvilje fremgår klart af brevet. Endvidere at det er den da 38-årige domorganist, der har sat ham i sving med teksten. Det fremgår ikke utvetydigt - som nævnt hos Steen Johansen - at der er tale om et bestillingsarbejde fra kongeparrets side. Grundtvig ønsker i alt fald ikke selv at føre sit arbejde frem for kongeparret, hvorfor man må gå ud fra, at det blev domorganisten, som fremsendte arbejdet til marskallatet. Endnu et utrykt brev fra Grundtvig [14] til overhofmarskal J. G. Levetzau lyder:

Correctur=Arket af Paaske=Cantaten,
som Deres Exellence havde den Godhed
at sende, har jeg den Ære, efter Giennem-
syn, igen at tilstille Deres Exellence.

underdanig
Kbvn 7de April 1846. N.F.S.Grundtvig

Exellencen
Hr.Overhofmarskal v. Levezau S.K.
etc. etc. etc.

Det fremgår heraf, at der med korrekturlæsningen den 7. april 1846 har været lagt sidste hånd på værket, som blev opført i Slotskirken i København fem dage senere: Påskedag 12. april 1846. H. Matthison-Hansens melodi til *Som forårssolen morgenrød* fra kantaten er aftrykt på s. 1 i dette nummer af Hymnologiske Meddelelser.

Om kantaten blev opført flere gange, er uvist. Hans Matthison-Hansen forsøgte med en henvendelse samme år til *Musikforeningen* at henlede opmærksomheden på sit arbejde [15]:

Den høiærede Direction for Musik=
foreningen anmodes ærbødigst om,
ved een af Musikforeningens
Concerter i Vinter, at opføre
min sidste Paaske=Cantate, Digt

af Grundtvig, (fra 1846.) som fore=
findes i H.M.Kongens Archiv.

Roeskilde d.6.Nov.1846.

lo Ærbødigst

H.M.Hansen.
Organist v.Roeskilde
Domkirke

15

Til
den høitærede Direction for Musikforenin=
gen.

Hans Matthison-Hansens henvendelse bar ikke frugt. Kantaten blev ikke opført for det københavnske musikpublikum i Musikforeningens regie. Seks år tidligere - 184o - havde Hans Matthison-Hansen forsøgt at gøre opmærksom på sin kompositionsvirksomhed ved at indsende en strygekvartet (Opus 17) til Musikforeningen [16] med anmodning om udgivelse. Musikforeningen holdt sig her - som i andre tilfælde, hvor man har ment, der var tale om mindre overbevisende arbejder - ret tilbageholdende. Hans Matthison-Hansens komposition sikrede ham dog under alle omstændigheder en hædrende omtale fra administrationens side.

Sov sødt, barnlille - træk fra salmens tilblivelse.

Blandt Grundtvigs mange præstevenner var brødrene Johs. Ferd. og P. A. Fenger, J. C. E. Th. Mau, Peter Chr. Kierkegaard og Gunni Busck blandt de nærmeste. De fire førstnævnte havde fra slutningen af 183o'erne været medlemmer i *Det sydvestsjællandske Broderkonvent*, hvor man gerne talte om salmesangsspørgsmål. De to brødre Fenger og Gunni Busck var blandt Grundtvigs medarbejdere i salmeprojektet *Psalmeblade til Kirkebod* - et projekt, som aldrig blev færdigbearbejdet og trykt.

I et utrykt brev til Johs. Ferd. Fenger, dateret 28. maj 1844, fortæller Grundtvig forskellige enkeltheder fra den rekreationsrejse, han foretog med sin familie i maj måned samme år efter et

depressionsanfald. På denne rejse gjorde Grundtvig b.a. ophold hos Gunni Busck i Stiftbjergby, og man har antaget, at salmen *Sov sødt, barnlille* blev til ved dette ophold. Det hidtil utrykte brev til Fenger er dateret tirsdag efter pinse 1844, netop som den hjemvendte Grundtvig pinsedag den 26. maj havde genoptaget sin præstegerning i Vartov. Brevet [17] lyder:

Kbvn 28Mai 1844.

Kiære Ven!

Tak for Deres kiærlige Modtagelse og venlige Besøg, og Tak for Tonerne, De har været med at kalde frem til Vuggevisen, som Smaapigerne igaar sang for mig, uden at jeg savnede Andet end *"Madike=Tunge"* der i Engle=Mund passede bedst til en daarligere Efterligner af Ham, der sagde "jeg er en Orm og ikke en Mand", og er desuden en gammel Medicin for min gamle Adam.
Hils nu Kora mange Gange med Tak for hendes gamle Godhed for mig og min Sang, og spørg, om hun ikke kunde falde paa en smuk Melodi til Pindse-sangen

Talsmand, som paa Jorderige
Med et Suk kan Alt udsige,

ikke fordi jeg foretrækker den umaadelig, men fordi jeg seer, at Hjorth og Flere giøre det og finder, den kan ogsaa være god, naar den faaer Gænger.
Vuggevisen har ellers faaet et Indskud som 2det Vers: 2.

Med Fingrene sande
Slaae Kors for din Pande!
Med Gudsbarnets Røst
Slaae Kors for dit Bryst!
Saa kan ingen Djævel dig giæste;
Saa skal om din Daab,
Med Saligheds Haab,
Sig Mindet i Barmen rodfæste.

Hos mig slutter den ogsaa først saaledes:

5.

Da alle de Kiøbte,
I *Jesu* Navn Døbte,
Som Striden har stridt,
Som Døden har lidt,
Gik ind til den evige Hvile,
Istemme saa lydt
Halleluja nyt,
At Englene tie og smile.

6.

Sov sødt, Barnlille!
Lig rolig og stille,
Og nyn paa det Navn,
Med Fylden i Favn,
Al Jorden til Salighed givet!
Nyn: *Jesus* er min,
Saa Fauer og saa fiin,
Min *Jesus* er Lyset og Livet!

Min Kone løb fra mig i Roskilde, og vi Andre, Drengene og jeg, kom ikke længer end til *Frederiksberg*, hvor Nattergalen sang saa deilig, at jeg fandt, Sommeren, som jeg reiste efter, var nu fuldelig naaet og gav indtil videre Helsingør en god Dag. Vi overraskede altsaa min Kone Torsdag Eftermiddag, men hun overraskede os igien med det Budskab, at, efter Dronningens Villie og med Kongens Vidende skulde vi ligge paa Landet i Sommer! Lille Tuborg er nu valgt til Residens, og det morer mig blandt Andet at "Gammel Vartou" ligger lige over for. Hils Rikke, at jeg kommer igien, og naar De seer Venner som Deres Broder, Ingemann og Kierkegaard, da hils også dem paa det kiærligste fra Deres

N.F.S.Grundtvig

Brevet føjer sig ind i rækken af "Breve til og fra N.F.S.Grundtvig" [18] mellem brevene 49o/491 og 492 [19].

Tilblivelsen af grundteksten for *Sov sødt, barnlille* har været vanskelig at udrede - man har ikke med sikkerhed vidst, hvor og hvornår de enkelte strofer blev skrevet. Med fremdragelsen af det her citerede brev synes væsentlige detaljer at være klarlagt. Senest har Anders Malling [2o] opsummeret teorierne om salmens tilblivelse. Ifølge de i brevet anførte oplysninger - jfr. Grundtvigs bemærkninger: "Vuggevisen har ellers faaet et Indskud som andet Vers" og "Hos mig slutter den ogsaa først saaledes" - kan vi regne med, at de tre tidligste strofer - og altså dem, Grundtvig meddelte Johs. Ferd. og P. A. Fenger - er Den danske Salmebog 488 str. 1, 3 og 4. Det er muligvis tillige også dem, Grundtvig citerede for Gunni Busck i Stiftsbjergby. Er det ikke alene dem, må det yderligere være de i Grundtvig-brevet citerede tre strofer. Disse 6 strofer udgør - med enkelte sproglige korrektioner - den version af salmen, der er meddelt i et brev af 6. august 1844 fra Grundtvig til Peter Rørdam - en version, der altså *senest* må være blevet til 28. maj 1844. Strofe 6 i Den danske Salmebog stammer ifølge Anders Malling fra et Grundtvig-manuskript, som bærer årstallet 185o. Salmen er - som mange andre af digterens arbejder - blevet til gennem flere arbejdsprocesser.

Ud over at Grundtvig-brevet kaster nyt lys over salmens tilblivelse, rummer det også andre interessante oplysninger. Grundtvig giver begrundelsen for valget af udtrykket "Maddike=Tunge" - et af de udtryk, som Grundtvig efter Johs. Ferd. Fengers "naturhistorisk betingede" indvendinger følte sig presset til at ændre. Det var sådanne udtryk, der faldt samtidens kirkefolk for brystet og gav hans kritikere anledning til at tale om digterens plumpe og vulgære udtryk. Man var ikke dengang - så lidt som i dag - indstillet på at acceptere original og stærk kristen poesi som menighedssalmer.

Endelig giver brevet oplysninger om Grundtvigs forbindelse med den kvindelige komponist *Cora Nyegaard* [21]. Ifølge brevet var det Johs. Ferd. Fenger, som fik Cora Nyegaard til at komponere melodien til vuggevisen; Grundtvig stiftede bekendtskab med melodien 27. maj 1844. Allerede 21. maj [22] spredtes melodien via "Det sydvestsjællandske Broderkonvent" til en større omverden.

Cora Nyegaards melodi synes således at være blevet til mellem 3. - 21. maj 1844. Grundtvig må have været tiltalt af den, idet

han sendte hilsen og tak til komponisten med opfordring om komposition af en melodi til *Talsmand, som på jorderige*. Cora Nyegaard skrev tilsyneladende ingen melodi til denne tekst, omend hun [23] "lovede at gjøre sit Bedste" [24]. I forbindelse med Grundtvigs opfordring kommer den pudsige bemærkning, at han ikke selv "foretrækker den [salmeteksten] umaadelig" - denne bemærkning er ikke mindst mærkelig at læse for os i dag, eftersom salmen hører til de centrale Helligåndssalmer i vor salmebog.

Grundtvig accepterer, "at Hjorth og Fleere" har et andet og mere positivt forhold til teksten og affinder sig - efter en koket bemærkning - med, at det af praktiske hensyn er nødvendigt med en melodi. Grundtvig finder dog, at "den kan ogsaa være god, naar den faaer Gænger" (!) [25].

Grundtvig-brevet rummer ud over de her fremhævede oplysninger meddelelse om rekreationsrejsens afslutning samt om opholdet på *Lille Tuborg* sommeren 1844. Ifølge Brevets tone synes Grundtvig at have været i god balance efter at have optaget sin præstegerning pány - brevet strutter af både lune og ny energi.

Med fremdragelsen og offentliggørelsen af de her citerede Grundtvig-breve har det endnu en gang været muligt at tilføje nuancer til det omfattende emne: *Grundtvig og kirkemusikken*.

Efterforskningen i forbindelse med brevene har tilmed resulteret i fremdragelsen af den originale melodi til salmen *Som forårssolen morgenrød*.

At jeg så sent som i 1985 har kunnet gøre fund i form af de her hidtil utrykte breve mv., bekræfter min formodning om, at biblioteker og arkiver stadig rummer materiale, som det er nødvendigt at fremdrage og behandle, før man nogen sikkerhed kan sige, at en endelig og afrundet fremstilling af den danske kirkesangs udvikling i anden halvdel af forrige århundrede foreligger [26].

NOTER

1) Se herom i Henrik Fibiger Nørfelt: En ny Sang i Danas Mund, en registrering og vurdering af melodivalget før og nu til N. F. S. Grundtvigs a-salmer i Den danske Salmebog. Haases Forlag, 1983; Henrik Fibiger Nørfelt: Henrik Rung og den grundtvigske kirkesang. Dansk Kirkesangs Årsskrift 1983-84.

2) N.F.S.Grundtvigs Dag- og Udtogsbøger I-II, ved Gustav Albeck. Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Reitzels Boghandel A/S, 1979.

3) Se herom i: En ny Sang i Danas Mund.

4) 1861-62, N.F.S.Grundtvig: Udvalgte Skrifter ved Holger Begtrup, bd, X, 19o9, s. 22o.

5) Jfr. Steen Johansen: Bibliografi over N. F. S. Grundtvigs Skrifter, Gyldendal 1948-54, bd. I bibliogr. nr. 433A og B.

6) Flensborg 1852. KB, Danske Samling 4.-194.-8°.

7) Weyses Breve I-II, Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Munksgaard, 1964.

8. Grundtvig-Arkivet fasc. 466, VI, KB.

9. KB, Håndskriftsafdelingen, Abrahamske Autografsamling 6,4° (797-815).

1o. Steen Johansen II bibliogr. nr. 849.

11. KB, Danske Afdeling 4, 257, 8°: N.F.S.Grundtvig: Paaske-Cantate.

12) Steen Johansen IV s. 187.

13) KB, Håndskriftsafdelingen, Nyere Brevsamling, dansk 2. rk.

14) KB, Håndskriftsafdelingen, Ny kgl.Samling 3882, 4°.

15) KB, Musikforeningens Arkiv 3, Breve etc. 1864-51, Breve, concepter, notater mv. 1846-47.

16) Angul Hammerich: Musikforeningens Historie 1836-1886, s. 6of.

17) KB, N.B.D. 2. rk.

18) Breve til og fra N.F.S.Grundtvig I-II, udgivne af Georg Christensen og Stener Grundtvig, Gyldendal 1924-26.

19. Grundtvigs rekreationsrejse i 1844 forløb i hovedtrækkene således: Sejltur til Møn den 3. maj, ophold i et par dage i Magleby hos pastor P. L. B. Ingerslev, ophold hos Peter Rørdam i Mern samt besøg i Udby, ophold hos Johs. Ferd. Fenger i Lynge, ophold hos P. A. Fenger i Slotsbjergby, ophold hos Gunni Busck i Stiftsbjergby, hjemrejse over Hillerød-Roskilde-Frederiksberg. Ophold i Helsingør blev opgivet, hvorfor Grundtvig med drengene overraskede sin kone ved at komme hjem torsdag - hvilket må være torsdag (inden pinsedag) den 23. maj.

2o) Anders Malling: Dansk Salme Historie I-VIII, J. H. Schultz Forlag 1962-78. Her bd. IV s. 4o6ff.

21) John Wedell Horsner har i Organist-bladet 1983 s. 5ff og 74 omhyggeligt redegjort for Cora Nyegaards betydning for den tidlige grundtvigske sang.

22) Jfr. Grundtvigs breve II nr. 492.

23) Som ovenfor.

24) Er det mon (jfr. En ny Sang i Danas Mund s. 116) denne melodi, Grundtvig har anført over teksten i en overstreget version af teksten, som findes i Grundtvig-Arkivet fasc. 383: Manuskript til Prøveheftet, læg 43?

25) At Grundtvig ikke på dette tidspunkt havde sans for betydningen af melodierne i forbindelse med salmernes udbredelse, fremgår af en bemærkning i forordet til den aldrig færdiggjorte og publicerede salmesamling Psalmeblade til Kirkebod (1843): "De af mine Sange, ingen Melodi staar over, har dog næsten alle været sunget, og finde, hvor de tækkes, vel deres Tone!"
Først med Vartov Psalmeblade og Festpsalmer, som kom i 1845 og tiden derefter, kan man hos Grundtvig konstatere en stadig klarere erkendelse af melodianvisningernes betydning i salmebogssammenhæng.

Det citerede forord til Psalmeblade til Kirkebod findes i Dansk Kirketidende 1884 sp. 451 i en artikel ved C. J. Brandt.

26) Nærværende artikel er færdigbearbejdet i juli 1985.

Bilag 1:

Bilag 1:

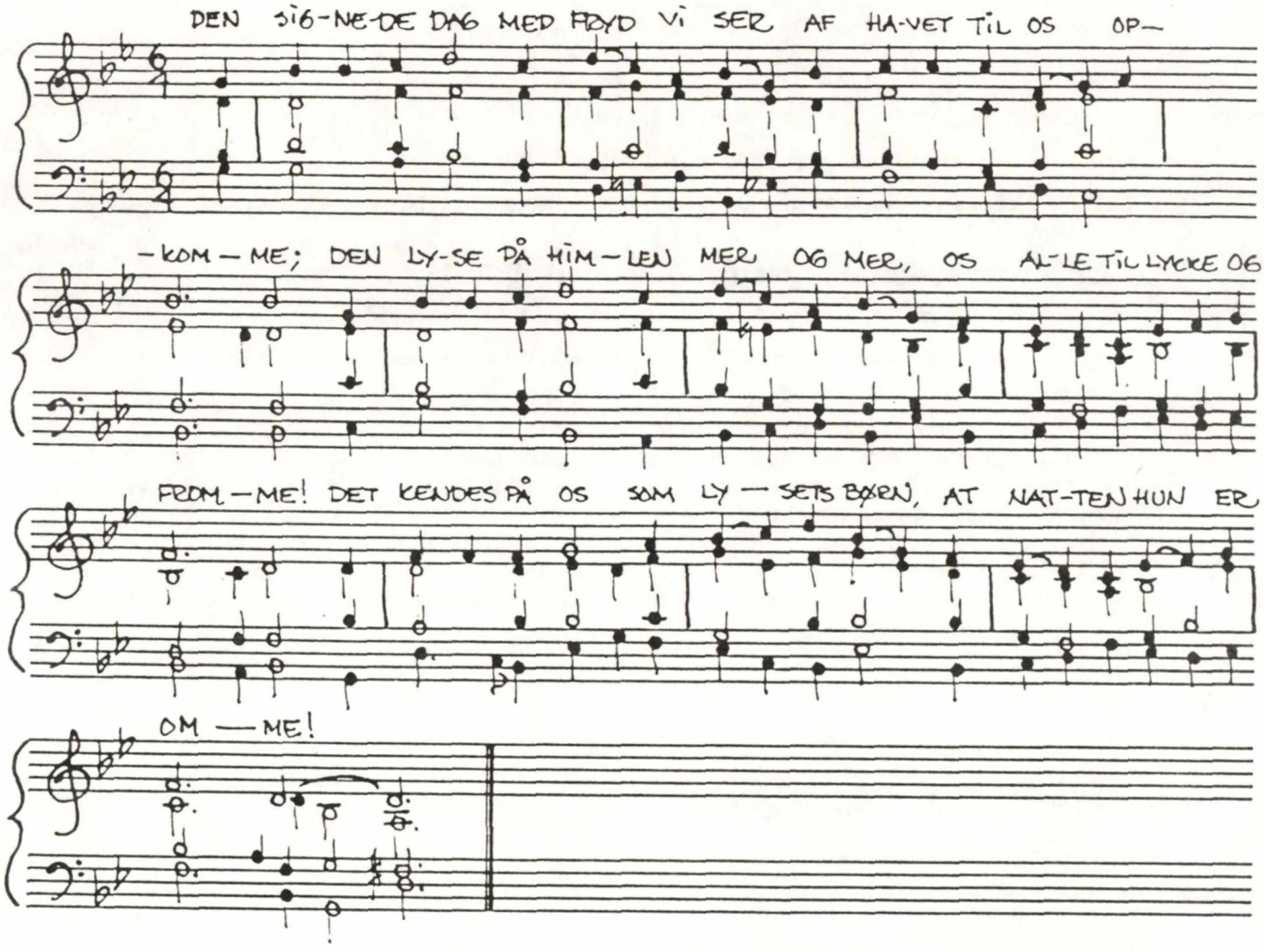

Melodien fra Thomissøns salmebog s. 316 til Grundtvigs gendigtning af dagvisen i en form som man kunne forestille sig, den kunne have haft, om Grundtvigs salme var blevet sunget pinsedag den 14. maj 1826 i Vor Frelsers kirke på Christianshavn.

Bilag 2:

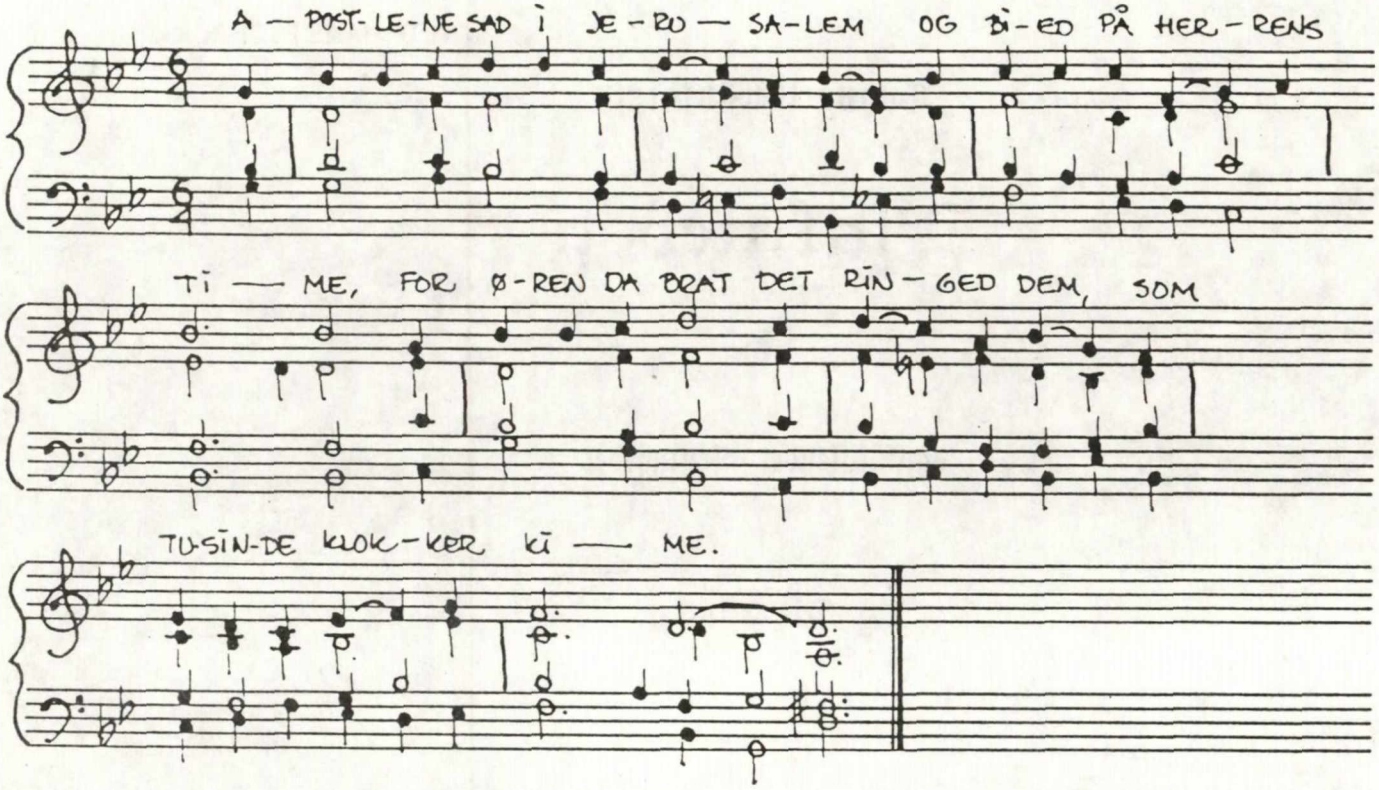

De fire første linier af melodien fra Thomissøns salmebog (s. 316) til dagvisen som Grundtvig i 1843 foreslog som memelodiemne til sin salme "Apostlene sad i Jerusalem".

EN DANSK PSALMEBOGS-COMMISSION 1885-1889

VED HANS SCHACK

Evangelisk-luthersk

Psalmebog

for de

dansktalende Menigheder

i

Slesvig.

Schleswig

Tryk og Forlag af Julius Bergas.

Nordslesvigsk Salmebog (1889)

Professor Albertsens veloplagte artikel, Regler for Salmebogskommissioner (HM 1984-3, 117 ff.), er mig et nyttigt incitament, når jeg skal skrive noget om den kommission, som stod bag "Evangelisk-luthersk Psalmebog for de dansktalende Menigheder i Slesvig " 1889 (N). Denne Bogs tilblivelse er (mangelfuldt) beskrevet i Malling VIII, 4ol ff.

Ad 1. regel: Når ca. loo menigheder i et hjørne af kejser Wilhelms Prøjsen fastholder dansk som modersmål og kirkesprog, når man bruger 6 forskellige gamle salmebøger, som ikke kan eller må genoptrykkes, og når man har en "Kirkeregjering" i Kiel, som bestemmer, hvad der må synges, og hvem der må synge det, er man henvist til en nedsat kommission, når en ny salmebog bliver en bydende nødvendighed.

Denne kommission, 4 gejstlige og to lægmænd, brugte Pontoppidan (P) som model, idet hans salmebog var den mest benyttede i Nordsles-

vig, men den måtte også tage dengang nye salmer og bearbejdelser i betragtning, som "på en overbevisende måde" overflødiggjorde nogle af "de hidtidige". Ud over de 6 forhåndenværende salmebøger gav man sig derfor til at gennemlæse det første tillæg til Roskilde Konvents Salmebog (RT1, 1873), som ikke var i brug, Brandts forslag (1885), Fenger (188o), Landstad (1869) samt mange andre, i Kongeriget mindre kendte udgivelser og tillæg, fx Holms Harpe (1829) og Leths tillæg (1877). Den eneste samling, som ikke kom i betragtning var Evangelisk Kristelig Psalmebog (E) (1798-1851), og det var kommissionen stolt af.

Arbejdet forsinkedes pga. formanden biskop Godts død og gennemførtes fra januar 1886 til februar 1889. Da forslaget skulle vedtages ved næste fællessynode i Rendsborg, arbejdede man i tidnød og måtte gøre de enkelte afsnit trykfærdige, efterhånden som de færdigbehandledes. Det forud fastsatte modul var ca. 6oo salmer (det blev til 624) og en prosadel.

Ad 2. regel: Kommissionen var sig bevidst, at dens forslag i særlig grad skulle opfylde et kultisk behov, idet gudstjenesten i størsteparten af det dansksprogede område havde bevaret karakter og tradition fra ortodoksien og pietismen. Til gengæld var man også klar over, at en salmebog skulle kunne bruges til hverdag. Derfor planlagde man fra begyndelsen et vedhæng (tillæg er en forkort betegnelse), som man kaldte "Aandelige Sange" (nr. 574-624). Disse 5o salmer/sange fulgte hoveddelens disposition jf. P. Med samme ærinde for øje anbragtes Kingos suk og diverse bordbønner (med melodiangivelse) i prosadelen, som i øvrigt indeholdt "De syv Pønitentse-Psalmer", andre G.T. salmer, lovsangene i N.T. m.m.

Ad 3. regel: Af hensyn til de helt særlige forhold var kommissionen nødsaget til at omforme enkelte vers og verslinjer, hvor fx ordene "hvid og rød" og "Korsbanner" indgik. I øvrigt henholdt man sig i videst muligt omfang til originalversioner, idet man dog talte versfødder, undersøgte sangbarhed og brugelige melodier. For Kingo og Brorson og deres forgængere var traditionen holdt i hævd. E. havde aldrig spillet nogen afgørende rolle. De "nye" Grundtvigsalmer (man optog 115 inkl. oversættelser og bearbejdelser) fik i mange tilfælde deres originale skikkelse jf. Grundtvigs Sang-Værk 1837 ff. i modsætning til RT1, det andet tillæg til Roskilde Konvents salmebog (RT2, 189o), Salmebog for Kirke og Hjem (KH, 1897) og andre "overgangssalmebøger", - og så optog man oven i købet 12-15 Grundtvig-salmer, som dengang ikke fandtes i nogen dansk-autoriseret salmebog!

Ad 4. regel: N indeholdt adskilligt af det nyeste nye: Brandt, Paulli, Richardt m.fl. Sprogligt set opstod der kun problemer med kritiske, tysk uddannede præster som fx kunne hævde, at "Luren" og "Bavnen" og "luttres" var hedensk og uforståeligt sprog for almindeligt godtfolk. "Hyggefernis" kendes ikke fra den gamle tradition og er ofte forsøgt fjernet fra nyere redaktioner. Modsætningsvis var man ikke bange for at gribe tilbage og forsøge at genoplive salmer fra det 16. århundrede, fx "Vi arme Børn af Adams Kjøn", "Dig være lov, o Herre Christ", "Stjernernes Skaber og Himmelens Drot" o.m.a.

Ad 5. regel: Her er der af gode grunde intet sammenligningsgrundlag. Til gengæld vil enhver kommende salmebogskommission nok kunne drage nytte af et bekendtskab med den omtaltes systematik og omhu. N-kommissionen har gennemlæst alle eksisterende dansksprogede salmebøger og -hæfter, nok i alt ca. 3ooo salmer, for at udvælge 624 brugbare. Man har sammenlignet udgaverne vers for vers, linje for linje og ord for ord med de dengang tilgængelige, trykte originaludgaver. Man har gransket bearbejdelserne på originalsproget, lige fra hebraisk til amerikansk. Man har kæmpet for "Pavens Løgn og Tyrkens Mord", for "Vort Kjøds udvortes fule Plet" og for "Sandhed og Naade, det er din Gaade" (NB: Det vers mangler vi stadig i D), - og så har man ikke taget en eneste selvgjort salme med.

Altså en 6. regel for salmebogskommissioner: Ingen rimsmede med, hvor digterisk begavede de end måtte være, medmindre deres egen produktion lades ude af betragtning.

Efterbemærkning: Min farfar Hans Schack (død 19o5) var en af den omtalte kommissions lægmænd. (Derfor beror N-arkivet hos mig). Han vurderede alle salmer inden for sine emnekredse efter kriteriet: N(ødvendig), Ø(nskelig), L(igegyldig) og U(ndværlig), - af og til U for U(mulig). En vej til undgåelse af en "tausendliedrich" var nok at forsyne sin egen salmebogs 754 numre samt diverse tillæg med N-Ø-L-U. Ingen mellemkategorier, tak. Derimod gerne et signal for revision jf. originalen. - Måtte disse mine bemærkninger ikke være forgæves, men gavne og incitere.

P.S. N-kommissionens brevveksling udkommer i Historisk Samfund for Sønderjyllands skriftrække foråret 1987. En subskribtionsindbydelse vil følge med et af de næste numre af Hymnologiske Meddelelser.

REDAKTIONELT

På Salmehistorisk Selskabs bestyrelsesmøde den 14. marts 1986 blev administrationschef Vagner Lund, der allerede i nogen tid har været forretningsfører for Hymnologiske Meddelelser, optaget i selskabets bestyrelse, idet man samtidig konstituerede sig med ham som kasserer. Salmehistorisk Selskab har hidtil ikke haft nogen næstformand; derfor konstituerede man sig samtidig med Steffen Kjeldgaard-Pedersen som næstformand.

Kontingentet for 1986 er af bestyrelsen fasat til 95 kr., der skal indbetales på det giroindbetalingskort, der er vedlagt dette nummer af Hymnologiske Meddelelser. Det er stigninger ikke mindst i trykkeudgifterne, men også i portoudgifterne, der har gjort det nødvendigt at sætte kontingentet i vejret.

Salmehistorisk Selskab har fået overdraget et restoplag af "Melodihenvisningsbog til Salmebog for Kirke og Hjem. Udgivet af Menighedssangen". Hæftet, der er på 64 sider og udgivet 1945, kan erhverves af medlemmerne ved at indsende lo kr. i ekspeditionsomkostninger til kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 115o København K, giro 2 2o 11 19.

FORFATTERNES ADRESSER

Administrationschef Vagner Lund, Caroline Amalievej 27, 28oo Lyngby.
Organist Henrik Fibiger Nørfelt, Korsgårdsvej 16, 292o Charlottenlund.
Lensgreve Hans Schack, Schackenborg, Møgeltønder, 627o Tønder.

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

TIDSSKRIFT OM SALMER

UDGIVET AF SALMEHISTORISK SELSKAB

15.årgang 1986 nr. 1

TEKSTER OG MELODIER AF N.F.S.Grundtvig, Leif Bork Hansen, Hans Matthison-Hansen og Helge Fl. Pedersen .... s. 1

Vagner Lund: Himmellængsel- og genkomstmotiver i Peder Sørensens vækkelsessange ..... s. 3

Henrik Fibiger Nørfelt: Fire hidtil utrykte Grundtvig-breve s. 42

Hans Schack: En dansk Psalmebogs-Commission 1885-1889 ..... s. 6o

REDAKTIONELT ..... s. 63

FORFATTERNES ADRESSER ..... s. 63